

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

2018-05-30

Dnr 851-1645-2018

Arbetsmarknadsdepartementet
103 33 Stockholm

Länsstyrelsens återrapportering av uppdrag om översyn av samhällsorientering för nyanlända

Innehåll

Förord.....	4
1. Uppdraget	5
1.1 Uppdrag om översyn av samhällsorientering.....	5
1.2 Avgränsningar	5
2. Genomförande.....	5
2.1 Medverkande konsulter, sakkunniga och fokusgrupper.....	5
2.2 Samråd med myndigheter, organisationer från civilsamhället m.fl.....	6
2.3 Webbenkäter till anordnare av samhällsorientering och hälsokommunikation.....	6
2.4 Inventering av stödmaterial	7
3. Om samhällsorientering.....	7
3.1 Syfte, omfattning och innehåll.....	7
3.2 Målgrupp.....	8
3.3 Anordnare.....	8
3.4 Samhällskommunikatörer och andra som leder samhällsorienteringen.....	9
3.5 Hälsokommunikation	9
4. Länsstyrelsernas uppdrag i samhällsorienteringen.....	10
4.1 Främja, stödja, samverka, följa upp	10
4.2 Informationsverige.se.....	11
4.3 MILSA Utbildningsplattform	11
5. Material inom samhällsorientering och hälsokommunikation	12
5.1 Material som används inom samhällsorienteringen	12
5.2 Material som används för hälsokommunikation och hälsoinformation.....	13
5.3 Vilken utveckling av material efterfrågar anordnare?	14
6. Rekrytering, utbildning och fortbildning av samhälls- och hälsokommunikatörer.....	14
6.1 Rekrytering och anställningsförhållanden.....	14
6.2 Kompetenskrav.....	15
6.3 Utbildning och fortbildning.....	17
6.4 Vilken utveckling av utbildning och fortbildning efterfrågar anordnare?	19
7. Stödmaterial för offentliganställda som möter nyanlända i sitt dagliga arbete	20
7.1 Vad avses med stödmaterial?.....	20
7.2 Inventering av befintligt stödmaterial	20
8. Slutsatser och förslag.....	21
8.1 Utgångspunkter.....	21
8.2 Material.....	22
8.1.2 Boken “Om Sverige”	22
8.2.2 Material för hälsokommunikation/hälsoinformation	23
8.2.3 Informationsverige.se som samlande portal för material för samhällsorientering	24
8.3 Rekrytering, utbildning och fortbildning av samhällskommunikatörer	24

8.3.1	Kompetenskrav för kommunikatörer.....	24
8.3.2	Utbildning och fortbildning av kommunikatörer	25
8.4	Stödmaterial till offentliganställda.....	26
8.5	Organisering av samhällsorientering	27
8.5.1	Alternativa spår i organisering av samhällsorientering.....	27
8.5.2	Behov av fler timmar och möjlighet till delkurs under asyltiden	29
8.5.3	Övriga förslag kring organisering.....	30
Bilagor.....		31
1.	Beslut om uppdrag till Länsstyrelsen Jönköping.....	31
2.	Översyn av boken ”Om Sverige” – förslag till revideringar	31
3.	Inventering av stödmaterial för offentliganställda, databasöversikt.....	31

Förord

Länsstyrelserna har arbetat med frågor relaterade till samhällsorientering och samhällsinformation för nyanlända och asylsökande genom regeringsuppdrag att kartlägga samhällsinformation 2009, via uppföljnings- och samverkansuppdrag från och med införandet av samhällsorientering 2010 och sedan 2016 även med samhällsinformation för asylsökande genom uppdraget att samordna tidiga insatser under asyltiden. Parallellt med dessa uppdrag har länsstyrelserna arbetat med nationella verktyg och utvecklingsprojekt för att stödja arbetet med samhällsorientering genom informationsportalen www.informationsverige.se och utbildningsplattformen MILSA.

Länsstyrelsernas erfarenheter av arbetet med samhällsorientering visar att insatsen är en viktig del av etableringen som har stor potential att ge nyanlända insikter och kunskaper om svenska samhället och att öka egenmakten samt ge bättre förutsättningar för nyanlända att göra medvetna val i olika livssituationer i Sverige. Viktiga frågor om normer, värderingar och värdeladdade frågor såsom jämställdhet, barns rättigheter, demokrati m.m. är redan idag integrerade i samhällsorienteringen, men i varierande grad och med skiftande kvalitet. För att ge dessa frågor ett ökat utrymme som får genomslag i samhällsorienteringen i hela landet finns behov av utveckling av både organisation, material och utbildningsinsatser för samhällskommunikatörer. I takt med att anspråken höjs på samhällsorienteringen och andra förväntningar presenteras vad gäller innehåll och utförande är det därför viktigt att översyn görs av flera delar.

Länsstyrelsen Jönköping vill rikta ett tack till medverkande sakkunniga och konsulter, kommuner, regioner och landsting, myndigheter, organisationer i civilsamhället och andra som på olika sätt bidragit med kunskap och erfarenheter under arbetets gång.

Ärendet har beslutats av länsråd Anneli Wirtén efter föredragning av Gabriella Strååt, nationell samordnare för länsstyrelsernas integrationsuppdrag.

Anneli Wirtén
Länsråd, Länsstyrelsen i Jönköpings län

1. Uppdraget

1.1 Uppdrag om översyn av samhällsorientering

Regeringen uppdrog den 15 februari 2018 till Länsstyrelsen Jönköping att göra en översyn av samhällsorientering för nyanlända, se uppdragsbeslut i bilaga 1. Bakgrunden till uppdraget är bl.a. regeringens bedömning att normer, värderingar och värdeladdade frågor bör ges ökat utrymme inom samhällsorienteringen. I uppdraget ingår att inventera och ge förslag kring utveckling av material, rekrytering och utbildning av samhälls- och hälsokommunikatörer och stödmaterial till offentliganställda som möter nyanlända. Uppdraget omfattar även att ge förslag om hur man kan säkerställa kvaliteten i utförandet av samhällsorienteringen.

1.2 Avgränsningar

I översynen av hur normer, värderingar och värdeladdade frågor kan ges större utrymme i samhällsorienteringen har Länsstyrelsen utgått från de områden, frågor och perspektiv som regeringen tar upp specifikt i uppdragsbeslutet (utan inbördes rangordning): jämställdhet, diskriminering, individuella rättigheter och skyldigheter, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, barns rättigheter, betydelsen av ett demokratiskt styrelseskick, kvinnors och mäns deltagande i arbets- och samhällslivet, hbtq-personers rättigheter och hedersrelaterat våld och förtryck. Vid samråd med olika aktörer har dessa frågor också utgjort grunden för urval.

Länsstyrelsen har avgränsat översynen och förslagen vad gäller innehåll och material till de utpekade områdena i det aktuella uppdraget. Under uppdragets gång har dock synpunkter lämnats när det gäller teman för innehåll i samhällsorienteringen överlag – att information till nyanlända behöver utvecklas avseende kris- och krigsberedskap, ekonomi, miljöfrågor m.m. Länsstyrelsen kommenterar behovet av prioriteringar av innehåll och myndigheters informationsskyldighet, se avsnitt 8.5.2, men bedömer i övrigt att eventuell översyn av innehållet i de obligatoriska blocken i stort inte ryms inom ramen för detta uppdrag.

2. Genomförande

2.1 Medverkande konsulter, sakkunniga och fokusgrupper

Länsstyrelsen Jönköping har samordnat det övergripande arbetet för uppdraget med biträde av övriga länsstyrelser, externa konsulter och sakkunniga. Uppdragets genomförande har utgått från de tre deluppdragen i uppdragsbeslutet: 1) översyn av material 2) översyn av rekrytering, utbildning och fortbildning av samhälls- och hälsokommunikatörer 3) inventering och förslag till stödmaterial till offentliganställda. Länsstyrelsen Västra Götaland har i samverkan med Göteborgs stad genomfört översynen av materialet ”Om Sverige” inom deluppdrag 1 utifrån sin roll som förvaltande myndighet av materialet och portalen www.informationsverige.se. Övriga medverkande:

- Professor Erik Amnå, verksam vid Örebro universitet och särskild utredare till utformning och reglering av samhällsorientering¹. Erik Amnå har bidragit med konsultativt stöd i egenskap av särskilt sakkunnig på området.
- Sakkunniga inom jämställdhet, mänskliga rättigheter och hedersrelaterat våld och förtryck vid länsstyrelserna
- Fokusgrupper med deltagare och samhällskommunikatörer från Göteborgs stad, se bilaga 2.

För inventering och översyn av förslag till deluppdrag 3 rörande stödmaterial för offentliganställda som möter nyanlända har Länsstyrelsen genom upphandling kontrakterat Ramboll Management Consulting.

2.2 Samråd med myndigheter, organisationer från civilsamhället m.fl.

I arbetet med uppdraget har Länsstyrelsen genomfört samråd med en rad myndigheter och organisationer i syfte att inhämta kunskap, erfarenheter och synpunkter kring de tre deluppdragen:

- Ett samråd med representanter från myndigheter, kommuner och landsting/regioner: Arbetsförmedlingen, Barnombudsmannen, Centrum för samhällsorientering i Stockholm, Diskrimineringsombudsmannen, Flyktingmedicinskt centrum vid Region Östergötland, Folkbildningsrådet, Folkhälsomyndigheten, Göteborgs stad, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, MUCF, Myndigheten för delaktighet Polisen, Nämnden för stöd till trossamfund, Skolverket, Socialstyrelsen, Sveriges kommuner och landsting, Transkulturellt Centrum vid Stockholm läns landsting och Viadidakt (Katrineholm/Vingåkers kommun)
- Ett samråd med representanter från organisationer i civilsamhället: Demokratiakademin, GAPF, Make Equal, MÄN, RFSU, Rädda Barnen, SIOS, Svenska kyrkan, Sveriges folkhögskolor. Inbjudna med förhinder: Forum, Funktionsrätt Sverige, RFSL, Röda Korset, Studieförbunden, Sveriges antidiskrimineringsbyråer.

Urval för inbjudan till samråden har gjorts utifrån organisationernas perspektivkunskap om de områden och frågor som lyfts i beslutet om uppdrag och/eller erfarenheter inom samhällsorientering och hälsokommunikation till nyanlända.

2.3 Webbenkäter till anordnare av samhällsorientering och hälsokommunikation

Vid datainsamling om material och rekrytering, utbildning och fortbildning av kommunikatörer har länsstyrelsen distribuerat webbenkäter till anordnare av samhällsorientering och hälsokommunikation (kommuner, upphandlade aktörer, landsting och regioner). Ca 115² respondenter som totalt representerar 271 kommuner (93%) i landet har besvarat webbenkäten om kommunernas uppdrag kring samhällsorientering och eventuell

¹ SOU 2010:16 och SOU 2010:37

² 120 respondenter har påbörjat enkäten varav 108 har slutfört hela enkäten. Svarefrekvensen varierar därför något mellan olika frågor.

hälsokommunikation. Enkäten till landsting/regioner om hälsokommunikation har besvarats av ca 29³ respondenter från 19 av länen (90%). I några fall har flera respondenter besvarat enkäterna för samma kommun/landsting/region till följd av flera olika anordnare av samhällsorientering och hälsokommunikation.

Vissa frågor som kommenteras i rapporten bygger på tidigare genomförda enkätundersökningar till kommunerna som länsstyrelsernas genomfört inom ramen för bl.a. årlig uppföljning av samhällsorientering. Referenser till dessa rapporter framgår i aktuella avsnitt.

2.4 Inventering av stödmaterial

Den inventering av stödmaterial för offentliganställda (se kapitel 7) som genomförts av Ramboll Management Consulting på uppdrag av Länsstyrelsen bygger på en kombination av datainsamlingsmetoder:

- Explorativa intervjuer: explorativa intervjuer har genomförts med SKL, Skolverket, Socialstyrelsen, Diskrimineringsombudsmannen, Uppsala kommun och Arbetsförmedlingen. Syftet med intervjuerna har varit att få en fördjupad förståelse för myndigheternas arbete med att ta fram stödmaterial om normer och värderingar till offentliganställda. I intervjuerna har Ramboll också ställt frågor om hur behovet av ett nationellt stödmaterial ser ut.
- Deltagande vid Länsstyrelsens samrådsmöte med myndigheter och organisationer i syftet var att ta del av synpunkter, kunskap och erfarenheter som underlag till genomförandet och redovisningen av uppdraget.
- Strukturerad dokumentstudie genom en databas: en databas har tagits fram i syfte att kategorisera det som identifierats i inventeringen. Databasen gör inte anspråk på att vara heltäckande. Syftet med dokumentstudien har varit att få en övergripande bild av befintligt stödmaterial och att identifiera lärande exempel. Utdrag ur databasen finns i bilaga 3.

3. Om samhällsorientering

3.1 Syfte, omfattning och innehåll

Samhällsorienteringen ska ge nyanlända en grundläggande förståelse för det svenska samhället och en bra grund för fortsatt kunskapsinhämtande. Målet med samhällsorienteringen är att deltagaren utvecklar kunskap om:

- de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna,
- den enskildes rättigheter och skyldigheter i övrigt,
- hur samhället är organiserat, och

³ 32 respondenter har påbörjat enkäten varav 28 har slutfört hela enkäten. Svarsfrekvensen varierar därför mellan olika frågor. För de respondenter som svarat nej på fråga 2: "Erbjuder ert landsting hälsokommunikation för nyanlända?" (13 respondenter) har enkäten avslutats medan övriga slussats vidare till återstående 13 frågor av enkäten.

- praktiskt vardagsliv.⁴

Samhällsorienteringen ska omfatta minst 60 h och i möjligaste mån bedrivas på modersmålet eller ett annat språk som deltagaren behärskar väl. Vid behov ska tolk anlitas.

Samhällsorienteringen ska kunna kombineras med arbete, studier och andra aktiviteter för att underlätta och påskynda etableringen i arbetslivet.⁵

Samhällsorienteringen ska innehålla följande delar⁶:

1. Att komma till Sverige.
2. Att bo i Sverige.
3. Att försörja sig och utvecklas i Sverige.
4. Individens rättigheter och skyldigheter.
5. Att bilda familj och leva med barn i Sverige.
6. Att påverka i Sverige.
7. Att vårda sin hälsa i Sverige.
8. Att åldras i Sverige.

Tyngdpunkten ska ligga på den praktiska aspekten av att leva i Sverige. Kommunen bestämmer hur samhällsorienteringen ska utformas och i vilken ordningsföljd samhällsorienteringens delar ska behandlas. I förordningsmotivet⁷ finns ytterligare vägledning kring innehållet i respektive block. Samhällsorienteringen ska ge utrymme för dialog och reflektion.

3.2 Målgrupp

Samhällsorienteringen har två primära målgrupper⁸:

- Sedan 1 december 2010 ska nyanlända som omfattas av etableringen (etableringsplan eller etableringsprogrammet) erbjudas samhällsorientering.
- Sedan 1 maj 2013 ska även vissa andra nyanlända anhöriginvandrare ges möjlighet att delta (den s.k. utökade målgruppen)

Samhällsorienteringen ska påbörjas så snart som möjligt efter det att den nyanlände har folkbokförts i kommunen och normalt vara avslutad inom ett år. Kommunens skyldighet att erbjuda samhällsorientering upphör tre år efter det att den nyanlände första gången folkbokfördes i en kommun. Kommunen ska aktivt verka för att nå de nyanlända i kommunen som har rätt till samhällsorientering och motivera dem att delta i samhällsorienteringen.⁹

3.3 Anordnare

Kommunen är ansvarig för att genomföra samhällsorienteringen och ska upprätta en särskild plan för detta. Kommunen kan även uppdra åt andra aktörer att genomföra

⁴ 2 § i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

⁵ 5, 7 §§ Ibid.

⁶ 3 § Ibid.

⁷ Förordningsmotiv Fm 2010:1

⁸ 1a-2a §§ i lag (2013:156) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

⁹ 4-5 §§ ibid. samt 4 § i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

samhällsorienteringen och upprätta en plan. Planen ska då godkännas av kommunen.¹⁰ I Länsstyrelsens uppföljningsenkät hösten 2017 framkom att 35% av kommunerna i huvudsak anordnade samhällsorientering i egen regi, 38% erbjöd samhällsorientering genom samverkan med annan kommun, kommunalförbund eller motsvarande, 26% erbjöd samhällsorientering via upphandlad aktör och 1% erbjöd ingen samhällsorientering alls.

3.4 Samhällskommunikatörer och andra som leder samhällsorienteringen

Det finns ingen gemensam yrkestitel för de som leder kursen i samhällsorientering. Samhällskommunikatör, samhällsvägledare, samhällsinformatör, lärare, studiecirkelledare är några av de titlar som används av olika anordnare. De personer som leder samhällsorienteringen ska ha lämplig pedagogisk utbildning eller erfarenhet och ämneskunskap.¹¹ I övrigt finns inte preciserat vilken nivå eller omfattning av utbildning, erfarenhet eller ämneskunskaper som krävs.

3.5 Hälsokommunikation

Integrerat i samhällsorienteringen, som komplement till, eller som fristående insats erbjuder vissa anordnare s.k. hälsokommunikation till nyanlända. I webbenkäterna till kommuner, upphandlade aktörer och landsting/regioner uppger hälften av respondenterna att de erbjuder hälsokommunikation för nyanlända.¹² Exakt hur anordnare själva definierar hälsokommunikation och vad de bedömer ryms inom begreppet varierar dock. I många fall avser anordnarna den praktiska information och påföljande diskussion som rör frågor relaterade till hälso- och sjukvården, egenvård, kost och motion o.d. Denna information ges ibland inom ramen för blocket ”Att vårda sin hälsa”, i andra fall som extra timmar utöver det obligatoriska blocket eller inom ramen för annan insats. I andra fall definieras hälsokommunikation snarare som ett hälsofrämjande perspektiv som ska genomsyra olika delar av samhällsorienteringen. Vissa anordnare använder begreppen hälsoinformation eller hälsostöd som varianter av hälsokommunikation. Ytterligare fördjupning kring begreppet hälsokommunikation återfinns bl.a. i förstudie av MILSA.¹³ De som leder hälsokommunikation har precis som för samhällsorientering olika titlar: hälsokommunikatör, samhälls- och hälsokommunikatör, hälsoinformatör, hälsovägledare, hälsoguide, hälsoinspiratör m.m.

Med undantag för blocket ”Att vårda sin hälsa” inom ramen för samhällsorientering finns inga särskilda regleringar eller krav att erbjuda hälsokommunikation eller hälsoinformation till nyanlända. Landsting/regioner har dock en informationsskyldighet¹⁴ gentemot enskilda patienter i frågor som rör hälsotillstånd, att förebygga sjukdom och skada m.m. Behovet av hälsokommunikation eller hälsoinformation har dock identifierats i flera kartläggningar. Flera projektsatsningar har gjorts inom områden som rör hälsokommunikation och hälsoinformation till nyanlända och asylsökande, däribland Uppdrag Psykisk Hälsa¹⁵ som tagit

¹⁰ 8-9 §§ i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

¹¹ 7 § Ibid.

¹² Länsstyrelserna har definierat hälsokommunikation i enkäterna som ”en insats som förmedlas på modersmål, i dialogform och i grupp, för att öka individens kontroll över den egna hälsan”.

¹³ Al-Adhami, M. *Hälsokommunikation i relation till samhällsorientering och etablering av nyanlända flyktingar i Sverige*. 2015. Uppsala Universitet.

¹⁴ 3 kap. 1 § i patientlag (2014:821)

¹⁵ <https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/>

fram utbildningar, material och metodstöd för kultur- och språkpassad hälsoinformation i hälsostödsgrupper och MILSA Utbildningsplattform som genomför utbildning för samhälls- och hälsokommunikatörer (se avsnitt 4.3). Hälsokommunikationen och hälsoinformationen riktas ofta till flera målgrupper än enbart nyanlända, t.ex. asylsökande och ensamkommande barn.

4. Länsstyrelsernas uppdrag i samhällsorienteringen

4.1 Främja, stödja, samverka, följa upp

Länsstyrelsens uppdrag är att främja och stödja samarbete mellan kommunerna om samhällsorientering¹⁶ samt verka för regional samverkan mellan relevanta aktörer i planering, organisering och genomförande av insatser för vissa nyanlända invandrare¹⁷. Detta arbete sker konkret bl.a. genom de nätverk, konferenser och utbildningar som samordnas av länsstyrelserna för de som berörs av samhällsorienteringen. Sedan flera år bedriver länsstyrelserna även utveckling kopplat till samhällsorientering genom www.informationsverige.se och MILSA utbildningsplattform, se avsnitt 4.2 och 4.3.

Som ett led i länsstyrelsernas stödjande arbete kan kommuner och kommunalförbund beviljas utvecklingsmedel (s.k. §37-medel) för att främja beredskap och kapacitet och samverkan mellan olika aktörer när det gäller bl.a. samhällsorientering.¹⁸ I uppbyggnadsskedet av samhällsorienteringen 2011 öronmärkte regeringen särskilda medel som möjliggjorde för länsstyrelserna att bevilja bidrag till en rad aktörer för att stödja utveckling av organisering, metod och material som hade ett särskilt nationellt intresse. Ett antal regionala och lokala insatser har också beviljats §37-medel från länsstyrelserna för kapacitetsutveckling av samhällsorientering.

Länsstyrelserna har ett uppdrag att följa upp samhällsorienteringen och att varje år lämna en gemensam redovisning till regeringen. Kommunerna ska lämna de uppgifter som behövs för uppföljningen.¹⁹ Uppföljningen omfattar ingen granskning eller tillsyn av enskilda verksamheter utan en systemuppföljning av organisation, deltagande och genomförande. Uppföljningen baseras bl.a. på en årlig webbenkät till kommunerna.

Sedan 2016 har länsstyrelsernas ett uppdrag att samordna tidiga insatser för vuxna asylsökande och bevilja statsbidrag till anordnare som erbjuder insatser för målgruppen.²⁰ De tidiga insatserna omfattar bl.a. samhällsinformation som i flera avseenden tangerar samhällsorientering. Under 2017 och innevarande år har statsbidrag beviljats för olika typer av samhällsinformationsinsatser som påminner om den samhällsorientering som ges till nyanlända. Bidrag har även beviljats för framtagande av visst material till samhällsinformation.

¹⁶ 11 § i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare,

¹⁷ 9 § i förordning (2016:1363) om länsstyrelsernas uppdrag avseende insatser för asylsökande och vissa nyanlända invandrare

¹⁸ 37 § i förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar

¹⁹ 12-13 §§ i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

²⁰ Förordning (2016:1363) om länsstyrelsernas uppdrag avseende insatser för asylsökande och vissa nyanlända invandrare samt förordning (2016:1364) statsbidrag till verksamheter för asylsökande m.fl.

4.2 Informationsverige.se

Samhällsportalen www.informationsverige.se är sedan lanseringen 2012 ett nationellt redskap som erbjuder nyanlända och asylsökande en väg in till gratis grundläggande information på tio språk om det svenska samhället. Samhällsportalen samfinansieras av länsstyrelserna, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket och förvaltas av Länsstyrelsen Västra Götaland. Innehållet på portalen är framtaget utifrån målgruppens behov före och under etableringsprocessen.

En viktig funktion för samhällsportalen är att stödja tjänstemän i sin kommunikation med målgruppen asylsökande och nyanlända, bl.a. grundinformation i samband med asylansökan, information om landets kommuner, tillgängliga arbeten relaterad till geografi, information om tidiga insatser för asylsökande m.m. Informationsverige.se erbjuder också pedagogiskt material, filmer och digitala inlärningsverktyg på för elever och lärare när det gäller svenska och samhällsorientering, bl.a. boken ”Om Sverige”. Mer om spridning och användning av ”Om Sverige” och informationsverige.se under avsnitt 5.1.

4.3 MILSA Utbildningsplattform

Som en följd av behovet av en gemensam nationell utbildning har länsstyrelserna i samverkan med MILSA, en forskningsbaserad stödplattform för migration och hälsa, under flera år planerat för ett nationellt utvecklingsarbete i syfte att stödja en kvalitetssäkring och ökad kvantitativ kapacitet i relation till modersmålsbaserad samhälls- och hälsokommunikation. Bland annat har en nationell förstudie genomförts i syfte att inventera behov och möjligheter kopplat till att utöka samhällsorienteringen med hälsokommunikation²¹.

I projektet MILSA utbildningsplattform för samhälls- och hälsokommunikation samverkar samtliga länsstyrelser med ett 30-tal samordnande aktörer inom samhällsorienteringen, företrädare för idéburen sektor samt fem lärosäten. Projektet, som finansieras av bl.a. Europeiska Socialfonden och Socialdepartementet²², ska under 2017–2020 stödja en nationell kapacitetsutveckling inom samhällsorienteringen genom att dels utbilda kommunikatörer i hela landet, dels stödja kunskapsbaserade samverkansprocesser runt samhällsorienteringen och dels arbeta fördjupat inom psykisk hälsa och välbefinnande.

Utbildningen är lika fördelad mellan samhällsorientering och hälsa och har en tonvikt på färdigheter och pedagogik inom ett antal berörda sakområden i totalt 20 utbildningsmoduler. Ansvaret för modulerna är fördelade mellan fem universitet (Malmö, Lund, Uppsala, Örebro och Mittuniversitetet) med Uppsala som samordnande universitet. Samtliga moduler genomsyras av stöd från sakkunniga och experter, och av tvärgående perspektiv såsom demokrati, jämlikhet, jämställdhet, föräldraskap och psykisk hälsa. Totalt planeras utbildningen omfatta cirka 170 kommunikatörer. Arbetet kommer att utvärderas parallellt på flera nivåer. Plattformen och utvecklingsarbetet är länkad till informationsverige.se.

²¹ Al-Adhami, M. *Hälsokommunikation i relation till samhällsorientering och etablering av nyanlända flyktingar i Sverige*. 2015. Uppsala Universitet.

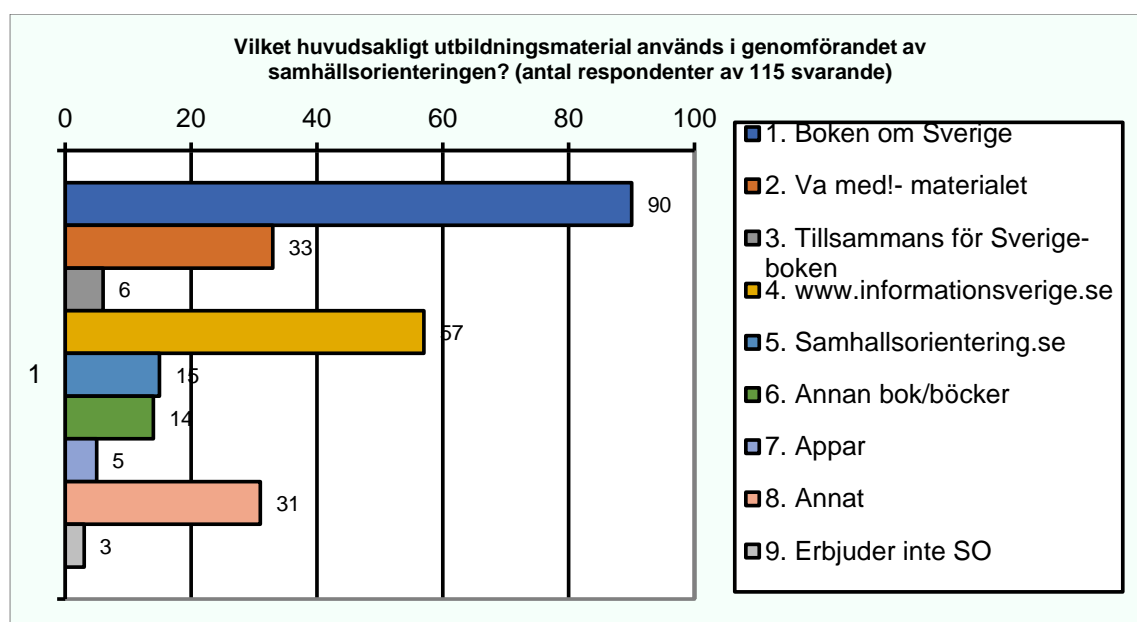
²² Uppdrag från Socialdepartementet: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/11/regeringen-vill-starka-kunskap-om-och-stod-till-nyanlanda-som-ar-traumatiserade-och-har-psykisk-ohalsa/>

5. Material inom samhällsorientering och hälsokommunikation

5.1 Material som används inom samhällsorienteringen

Länsstyrelsens kartläggning visar att det finns en mängd olika material som används i samhällsorienteringen – såväl material från myndigheter som material framtaget av kommersiella aktörer och lokalt framtaget material av kommuner och andra anordnare.

Tabellen nedan visar vilket huvudsakligt material anordnare använder i samhällsorienteringen och hur många respondenter (av 115) som angett att de använder ett visst material. Flera svarsalternativ är möjliga.

De flesta anordnare använder en kombination av flera material i kurserna. Några material är dock mer spridda än andra, bl.a. boken ”Om Sverige” som används av 90 anordnare (78%), portalen www.informationsverige.se som används av 57 anordnare (50%)²³ och ”Va med!” som används av 33 anordnare (29%). Kort beskrivning av de mest använda materialen:

- Boken ”Om Sverige” finns översatt på de nio mest förekommande språken hos nyanlända och kan laddas ner gratis eller beställas mot en kostnad i tryckta exemplar. Bokens innehåll baseras på de obligatoriska kunskapsblocken i samhällsorienteringen och innehåller bland annat texter om demokrati, religion och sekularisering, skola och barnomsorg, barns rättigheter, diskriminering och jämställdhet, synen på våld, familjen, släkten och individualism, parrelationer och äktenskap. Under föregående år laddades ”Om Sverige” ner i sin helhet 24 517 gånger. Den arabiska versionen står för ca 30% av nedladdningarna, engelska, dari och persiska för ca 6 - 8%. 2017 distribuerades 3 600 exemplar av boken på svenska och 2 900 exemplar på arabiska

²³ Boken ”Om Sverige” är publicerad på www.informationsverige.se men på portalen finns även annan översatt information som kan användas för samhällsorientering.

till ca 200 orter runt om i Sverige. Mer information om boken och dess användning, se bilaga 2.

- Informationsverige.se hade 2017 drygt 1 miljon unika besökare. Sidorna för samhällsorientering på portalen hade 764 344 sidvisningar vilket motsvarar cirka 26 % av det totala antalet sidvisningar. Utöver boken "Om Sverige" finns en mängd sidor med samhällsinformation på 10 språk och även filmer och länkar till andra sidor. Mer information i avsnitt 4.2
- "Va med!" består av en serie metodmaterial för samhällsorientering och sfi. Bilder, filmer och korta texter är tänkta att utgöra grund för dialog och diskussion om Sverige utifrån värden, välfärdsstat och vardagsliv.

Bland andra böcker/material som namnges av respondenterna återfinns bl.a. "Att leva i Sverige", "ABF Medborgarboken", "Hitta Rätt" och filmer från Molkoms folkhögskola baserade på boken "Om Sverige". Bland appar som används nämns Mobilearn och olika appar från myndigheter och kommuner, t.ex. Naturguiden. Under rubriken "Annat" anges bl.a. tidningar, TV, YouTube-klipp, myndigheters webbsidor m.m.

72 % av respondenterna anger att de kompletterar det huvudsakliga utbildningsmaterialet med regionalt eller lokalt framtaget utbildningsmaterial. Det lokala och regionala materialet består bl.a. av:

- Inspelade lektionsfilmer (som i vissa fall dubbas till olika språk)
- Powerpointpresentationer på olika teman, bl.a. av kapitlen i boken "Om Sverige"
- Workshops om att starta eget m.m.
- Studiebesök och/eller inbjudna föreläsare från myndigheter och organisationer, t ex kvinnojourer, polisen, Försäkringskassan, RFSU, museum m.fl.
- Diskussionsfrågor och case-material på olika teman, bl.a. normer och värderingar
- Praktisk information om sopsortering, registrering hos bostadsföretag, banken, kollektivtrafik m.m.
- Hjärt- och lungräddning
- Information om lokalsamhället/den egna kommunen
- Metodmaterial/handledningsmaterial/lärplattformar till kommunikatörer

5.2 Material som används för hälsokommunikation och hälsoinformation

Avseende material om hälsokommunikation eller hälsoinformation för nyanlända finns inte på motsvarande vis som för samhällsorientering sammanhållna pedagogiska material. Hälsa ingår dock som avsnitt eller kapitel i en rad läromedel. De flesta anordnare uppger att de hämtar material från olika källor såsom 1177, "Om Sverige", "Va med!", MUCF (Youmo), RFSU m.fl. tillsammans med eget framtaget material (oftast har landstinget/regionen som tagit fram materialet). Landstingen och regionerna använder också material framtaget av SKL:s satsning "Uppdrag Psykisk Hälsa". Många av de kommuner som anordnar

hälsokommunikation hänvisar till att de bjuder in sjuksköterskor, läkare, barnmorskor m.fl. som själva står för informationen och har med eget material.

5.3 Vilken utveckling av material efterfrågar anordnare?

Hälften av respondenterna svarar ”ja” på frågan om det finns något ämne/område som behöver utvecklas i befintligt material i samhällsorienteringen. I beskrivningarna av vad som upplevs saknas anges bl.a.:

- Handledningsmaterial till kommunikatörer som ger struktur och tips om lektionsupplägg, diskussionsövningar, fördjupat material, metoder m.m.
- Fördjupningar kring normer, värderingar och värdeladdade frågor avseende jämställdhet, demokrati, oskrivna regler, föräldraskap och familjeliv, diskriminering, arbete, rättigheter och skyldigheter, hbtq-frågor, sexualitet, hedersvåld m.m.
- Ämnesfördjupningar kring trafik och körkort, miljö, privatekonomi, hälsa, psykisk ohälsa, föräldraskap, skolsystem, brandskydd, HLR, politik, arbetsmarknad m.m.
- Generellt: mer och bättre uppdaterat material, mer videomaterial och bildmaterial, material anpassat för vuxen målgrupp (material på vissa teman finns framtaget men riktat till ungdomar)

För hälsokommunikation efterfrågas mer material som är uppdaterat, översatt, anpassat till vuxen målgrupp och som adresserar frågor om jämställdhet, hedersvåld, psykisk ohälsa, familj och föräldrar, tandvård och sexuell hälsa. Det finns också en efterfrågan på filmer och material som tar upp praktiska frågor i kontakt med hälso- och sjukvården: hur man bokar tid/avbokar tid på vårdcentral, ringer till 1177, när man ringer 112 osv. Liksom för samhällsorientering efterfrågas metodmaterial men också riktlinjer för vad som bör tas upp för att få en harmonisering mellan olika anordnare.

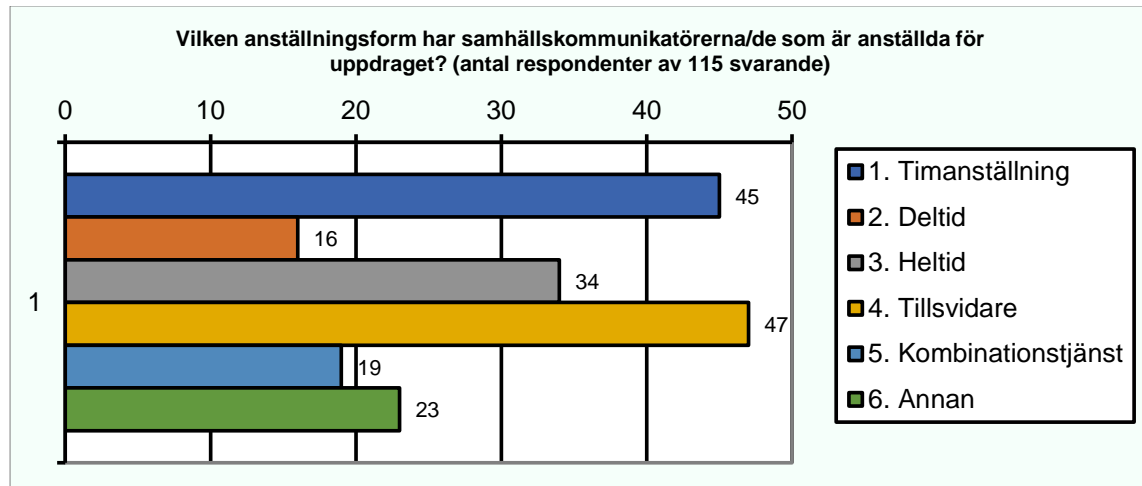
6. Rekrytering, utbildning och fortbildning av samhälls- och hälsokommunikatörer

6.1 Rekrytering och anställningsförhållanden

Drygt 70 % av respondenterna anger att de har särskilda samhällskommunikatörer eller motsvarande anställda för samhällsorienteringen. Övriga respondenter anger att de använder lärare vid sfi eller andra delar av vuxenutbildningen, samhällskunskapslärare vid gymnasiet, modersmålslärare eller andra utbildade pedagoger, anställda vid integrationsenheter eller motsvarande, f.d. sfi-elever m.m. i samhällsorienteringen.

Drygt 40% av respondenterna anger att uppdraget som samhällskommunikatör kombineras med annan tjänst, t.ex. som lärare på olika nivåer, tolk, integrationshandledare, elevassistent eller språkstödjare. Företrädesvis rekryteras samhällskommunikatörer via kontakter och i andra hand via annonsering. Anställningsformerna varierar mellan anordnare och även på arbetsplatsen.

Tabellen nedan visar förekomsten av olika anställningsformer för de som leder som samhällsorienteringen. Respondenterna kan ange flera svarsalternativ:

”Annan anställningsform” har respondenterna förtydligat som projektanställning, visstidsanställning, praktikant, nystartsjobb m.m. En relativt hög andel av anordnarna erbjuder deltid-, tim-, visstids- eller projektanställningar vilket bl.a. påverkar möjligheterna att rekrytera personer med hög kompetens, att behålla personal och att kunna erbjuda utbildnings- och fortbildningsinsatser. Litet underlag av nyanlända och få kurser i kombination med svåra planeringsförutsättningar vad gäller att prognosticera inflyttning av olika språkgrupper är några orsaker till tillfälliga och korta anställningar.

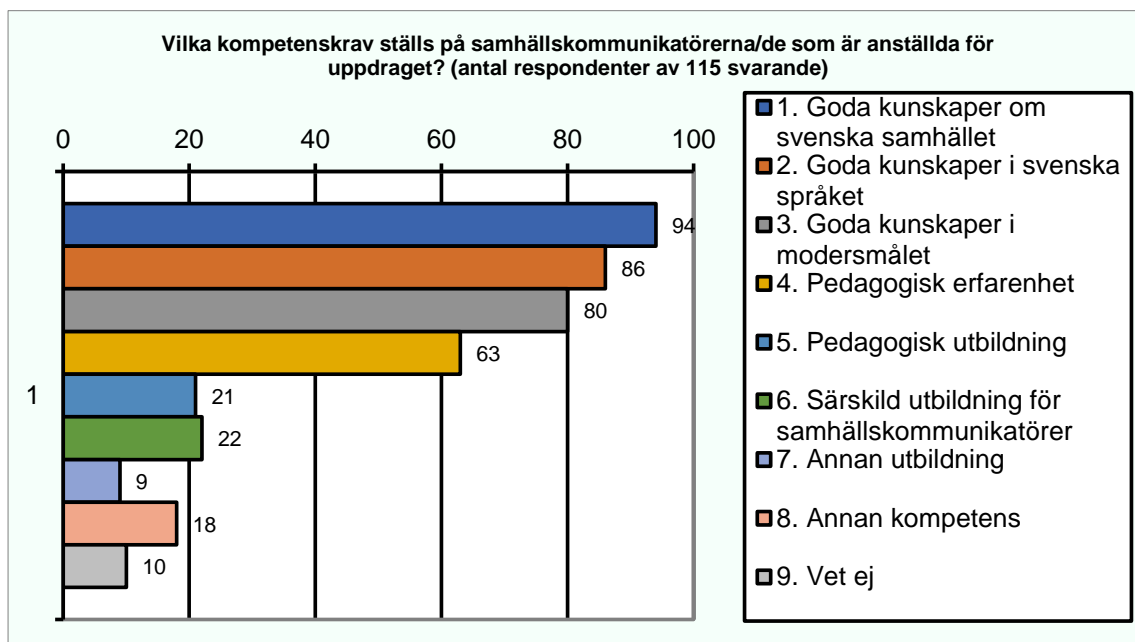
För den hälsokommunikation/hälsoinformation som erbjuds svarar 15 av respondenterna (78%) från landsting och regioner att de har särskilda hälsokommunikatörer eller motsvarande anställda eller att uppdraget kombineras med annan tjänst. För övriga anordnare uppger 45 av respondenterna (39%) att det finns särskilda hälsokommunikatörer alternativt samhälls- och hälsokommunikatörer. Vanligast är att hälsokommunikatören rekryteras efter annonsering eller genom kombination med annan tjänst, i andra hand via kontakter. Vad gäller anställningsförhållanden ser mönstret liknande ut som för samhällskommunikatörer men färre timanställda och fler projektanställda (som nämns i avsnitt 3.5 sker många satsningar kring hälsokommunikation via projekt).

6.2 Kompetenskrav

Genom de samråd och dialoger som genomförts med olika anordnare under både tidigare uppföljningar och föreliggande uppdrag uppfattar Länsstyrelsen bred samsyn kring vikten av kommunikatörer med hög kompetens vad gäller svenska språket, målspråket, kunskaper om det svenska samhället och pedagogisk utbildning/erfarenhet. Inte minst har betonats att för att kunna ge normer, värderingar och värdeladdade frågor ett ökat utrymme i samhällsorienteringen så krävs en skicklig samhällskommunikatör/ledare som dels besitter tillräcklig sakkunskap om området och om vilka lagar och regler som gäller i vissa frågor, dels besitter tillräcklig pedagogisk kompetens för att kunna leda samtal runt känsligare ämnen och hantera balansen mellan att låta deltagare komma till tals och uttrycka olika synpunkter och åsikter utan att äventyra integriteten hos deltagare eller att diskussionen leder till kränkningar av deltagare. Olämpliga kommunikatörer/ledare riskerar i dessa sammanhang att i sämsta fall motverka hela syftet med samhällsorienteringen.

I förordningen anges att ”de personer som ger samhällsorienteringen ska ha lämplig pedagogisk utbildning eller erfarenhet och ämneskunskap”²⁴. Vidare anges att samhällsorienteringen ”i möjligaste mån ska bedrivas på modersmål eller annat språk som deltagaren behärskar väl. Vid behov ska tolk anlitas.”²⁵ Länsstyrelsens kartläggning visar dock en spridning i de kompetenskrav som ställs vid rekrytering och att flera anordnare inte lever upp till förordningens krav.

Tabellen nedan visar vilka kompetenskrav som ställs på samhällskommunikatörerna. Flera svarsalternativ är möjliga.

Länsstyrelsen kan konstatera att många arbetsgivare – dock inte alla – ställer krav på goda kunskaper om svenska samhället, svenska och modersmål. När det gäller pedagogisk erfarenhet så efterfrågas det av drygt 60 respondenter (54 %) och pedagogisk utbildning av 21 respondenter (18 %). ”Särskild utbildning för samhällskommunikatörer” avser olika omfattande grund- och introduktionsutbildningar som anordnare själva erbjuder eller som genomförs av externa aktörer (studieförbund) eller projekt (MILSA). ”Annan utbildning” som efterfrågas är akademisk utbildning. ”Annan kompetens” som efterfrågas är bl.a. körkort, datakunskap, personlig lämplighet, kulturkompetens och erfarenhet av integrationsarbete.

Utbildningsbakgrunden och anordnarnas kompetenskrav för de som leder hälsokommunikation varierar. I vissa fall använder man samma kommunikatörer för både samhällsorientering och hälsokommunikation, alternativt folkhälsostateger, hälsoinspiratörer eller anställda vid integrationsenheter. Vanligast förekommande är dock att man nyttjar legitimerad vårdpersonal med/utan dubbel språkkompetens och pedagogisk erfarenhet, i många fall i samarbete med språkstödjare/tolk eller samhällskommunikatör som står för

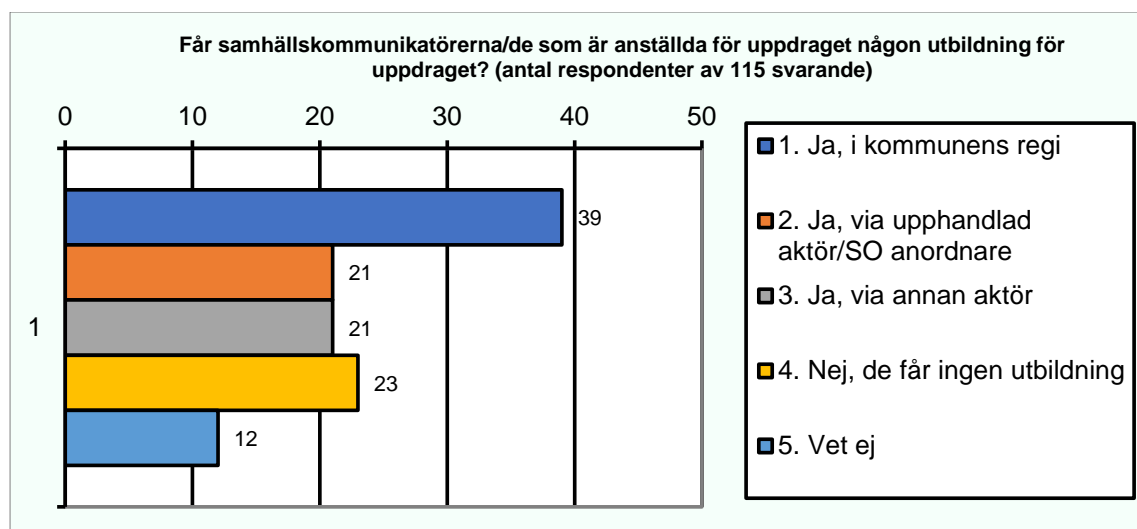
²⁴ 7 § i förordning (2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare

²⁵ Ibid.

språkstöd. Hälso- och sjukvårdsutbildning och/eller erfarenhet inom yrke är ett krav för många av de som anställs som kommunikatörer inom landsting och regioner. Arbetsgivares kompetenskrav för hälsokommunikatörer är generellt något mer specificerade och högre än för andra kommunikatörer.

6.3 Utbildning och fortbildning

Tabellen nedan visar hur många anordnare som erbjuder utbildning för uppdraget till samhällskommunikatörerna:

81 anordnare (70%) erbjuder utbildning i egen regi eller via andra aktörer. 23 anordnare (20%) erbjuder ingen utbildning alls. De utbildningar som erbjuds har en stor variation.

Några exempel:

- Nätverksträffar med andra kommunikatörer
- Grundutbildning 12 h
- Grundutbildning 4 dagar
- Auskultation/ ”gå bredvid”
- Fortbildningsträffar à 3 h en gång i månaden
- Mentor/pedagogiskt stöd
- Introduktionskurs 15 h
- Genomgång av material
- Administrativ hjälp
- Grundutbildning 60 h
- Utbildning via MILSA Utbildningsplattform 240 h
- Cirkelledarutbildning 2 dagar
- Högskoleutbildning 7,5 hp
- Konferenser
- Andra introduktionsutbildningar av ospecificerad omfattning

Innehållet i utbildningsinsatserna är varierande: ämnesfördjupningar, pedagogik/metoder, samtalsmetodik, datakunskap, ledarskap, erfarenhetsutbyte m.m.

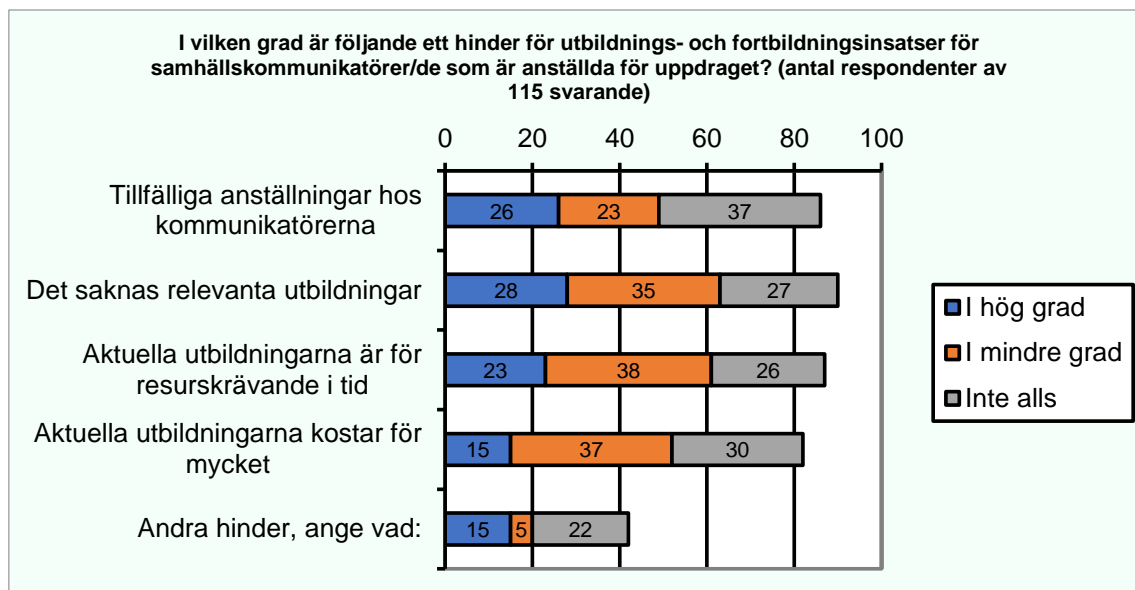
När det gäller hälsokommunikatörer uppger 78% av anordnarna (kommuner, landsting/regioner och andra upphandlade aktörer) att utbildning erbjuds för uppdraget (landsting och regioner i högre utsträckning). Exempel på utbildningar som erbjuds:

- MILSA Utbildningsplattform 240 h
- SKL:s utbildningar inom ”Uppdrag Psykisk Hälsa”
- Utbildningar via Länsstyrelsen kring ANDT, hedersrelaterat våld m.m.
- Utbildning via asyl- och flyktinghälsa eller motsvarande
- Olika utbildningar med ämnesfördjupningar inom samtalsmetodik, tobaksavvänjning, motiverande samtal, barnrätt
- Utbildning om värdegrund och förhållningssätt
- Handledning
- Högskoleutbildningar vid olika lärosäten om hälsa, etik, lärande, vuxenpedagogik, psykisk ohälsa, transkulturell psykiatri och migration, att arbeta sjukdomsförebyggande, utomhuspedagogik m.m.
- Introduktionsutbildningar om hälso- och sjukvården, lagstiftning m.m.
- Konferenser

Det är vanligare att hälsokommunikatörer erbjuds högskole- och universitetskurser än samhällskommunikatörer. En förklaring är att fler hälsokommunikatörer har eftergymnasial utbildning och uppfyller krav om grundläggande behörighet till högre utbildning än vad som är fallet med många samhällskommunikatörer.

Avseende fortbildningsinsatser uppger ca 60% av anordnarna av samhällsorientering att sådana erbjuds regelbundet eller mer sporadiskt. 17% erbjuder ingen fortbildning alls. Av anordnare av hälsokommunikation uppger 50% att de erbjuder fortbildning (73% av landsting och regioner), 23% inte alls. Fortbildningsinsatserna består av föreläsningar, erfarenhetsutbyten, ämnesfördjupningar m.m.

Länsstyrelsen har i webbenkäterna även kartlagt hinder för utbildnings- och fortbildningsinsatser. Tabellen nedan visar i vilken grad respondenterna upplever vissa hinder för utbildningar.

Resultatet ser liknande ut för utbildning och fortbildning inom hälsokommunikation med undantag för att avsaknaden av relevanta utbildningar skattas som ett mindre problem. Bland de ”andra hinder” som nämns återfinns bristande språkkunskaper hos kommunikatörerna, att utbildningarna ligger för långt bort geografiskt, resurser i form av ekonomi, lokaler och utrustning eller att verksamheten är projektbaserad.

6.4 Vilken utveckling av utbildning och fortbildning efterfrågar anordnare?

Flera anordnare påtalar vikten av fler gemensamma och nationella utbildningar för kommunikatörer. Dels för att dels harmonisera och kvalitetssäkra den samhälls- och hälsokommunikation som ges och minska skillnaderna över landet, dels för att många anordnare saknar kapacitet och resurser för att tillhandahålla egna utbildningar. De mer preciserade behoven och önskemålen om innehåll i sådana utbildningar skiftar dock i verksamheterna. Vissa verksamheter efterfrågar gemensamma utbildningar för samhälls- och hälsokommunikatörer, andra ser behov av riktade insatser till olika grupper av kommunikatörer. Här exemplifieras några av de behov anordnarna lyfter:

- Nationella och kvalitetssäkrade utbildningar som erbjuds årligen till kommunikatörer
- Högskoleutbildning för hälsokommunikatörer
- Särskilda utbildningar för hälsokommunikatörer
- Utbildning om jämställdhet och hedersrelaterat våld
- Utbildningar med mer fokus på pedagogik och metodik
- Kompetensutveckling avseende konflikthantering och att leda samtal och diskussioner om utmanande och kontroversiella ämnen
- Utbildning inom hälso- och sjukvårdsområdet
- Erfarenhetsutbyten

7. Stödmaterial för offentliganställda som möter nyanlända i sitt dagliga arbete

7.1 Vad avses med stödmaterial?

Ett stödmaterial för offentliganställda som möter nyanlända kan ha flera syften: ett syfte kan vara att offentliganställda ska känna sig trygga i lagstiftning och vad som gäller inom olika områden och frågor från barnäktenskap och våld i nära relation till möjligheten att utöva religion och vad diskrimineringslagen innebär. Ett annat syfte kan vara att ge praktisk vägledning och samtalsstöd/metodstöd i olika typer av dilemman och vardagliga situationer som kan uppstå kopplat till värdeladdade frågor och lagstiftning. I den genomförda inventeringen belyses materialen utifrån båda syftena.

7.2 Inventering av befintligt stödmaterial

I den genomförda inventeringen har dryga hundratalet stödmaterial identifierats och kategoriserats utifrån bl.a. målgrupp, tema och de obligatoriska blocken för samhällsorientering: 1. Att komma till Sverige, 2. Att bo i Sverige., 3. Att försörja sig och utvecklas i Sverige, 4. Individens rättigheter och skyldigheter, 5. Att bilda familj och leva med barn i Sverige, 6. Att påverka i Sverige, 7. Att vårda sin hälsa i Sverige, 8. Att åldras i Sverige. För utdrag av delar av databasen i inventeringen, se bilaga 3.

Övergripande iakttagelser av inventeringen:

- *Begränsat utbud av generellt stödmaterial för dem som möter nyanlända*
Det finns ett relativt begränsat antal stödmaterial som är framtaget för offentliganställda generellt som möter nyanlända och som ger stöd i att leda samtal om frågor som exempelvis jämställdhet. Majoriteten av det material som tagits fram har en direkt koppling till en myndighet, kommuns eller annars organisations offentliga uppdrag. Exempelvis är utbudet av material till vårdpersonal och som syftar till att tydliggöra regelverket kring hälso- och sjukvård gällande asylsökande relativt stort. Det material som är riktat till en bredare målgrupp än endast offentliganställda eller anställda inom den egna organisationen behandlar vanligtvis också en specifik sakfråga eller är ämnat att användas som stöd i mötet med särskilt utsatta grupper såsom exempelvis våldsutsatta kvinnor eller barn på flykt.
- *Stort utbud av material om rättigheter och skyldigheter*
Det finns ett stort utbud av kunskapsstöd och informationsmaterial kring perspektiv som mänskliga rättigheter, jämställdhet samt individens rättigheter och skyldigheter i Sverige. Det område som tycks ha genererat störst utbud av stödmaterial sorterar in under temat individens rättigheter och skyldigheter i Sverige. Särskilt mycket underlag återfinns frågor om sexuell och reproduktiv hälsa. Inventeringen och de genomförda intervjuerna har också visat att det inom flera sakområden finns stödmaterial framtaget för att användas av personal som möter individer i utsatta situationer med fokus på att informera om rättigheter. Några exempel på detta är de underlag som tagits fram för att användas inom hälso- och sjukvård. Till de områden som det finns

färre framtagna stödmaterial för hör: Att komma till Sverige, Att bo i Sverige, Att försörja sig och utvecklas i Sverige och Att åldras i Sverige.

- *Stöd till tematiska diskussioner men mindre stöd i samtalsmetodik*
Inventeringen visar att det i viss utsträckning finns underlag som ger inspiration och stöd till tematiska diskussioner, såsom jämställdhet mer generellt och exempelvis mer specifika ämnen som jämställt föräldraskap. Däremot är detta material oftast riktat till bredare grupper av offentliganställda och inte specifikt till de som möter nyanlända. Av inventeringen framgår också att det finns färre stödmaterial som ger mer konkret stöd i samtalsmetodik för diskussioner som just synliggör vanligt förekommande normer och värderingar i det svenska samhället.
- *Fler stödmaterial för vissa yrkesgrupper*
Bland de stödmaterial som finns framtagna finns en övervikt av material som riktas till anställda inom förskola och skola, hälso- och sjukvårdspersonal och anställda inom socialtjänsten. I de samråd som Länsstyrelsen genomfört framgår också ett behov av material för bl.a. just dessa yrkesgrupper utifrån att de dagligen möter nyanlända och också oftare än vissa andra yrkesgrupper ställs inför dialoger och beslut som rör normer, värderingar och värdeladdade frågor.

8. Slutsatser och förslag

8.1 Utgångspunkter

I detta avslutande kapitel redogörs för de slutsatser och förslag som Länsstyrelsen lämnar för uppdraget. Huvudsyftet med uppdraget är att belysa hur normer, värderingar och värdeladdade frågor kan ges ökat utrymme inom samhällsorienteringen. Några sammanfattande iakttagelser utgör utgångspunkter för de resonemang och förslag som lämnas i påföljande avsnitt:

- Normer, värderingar och värdeladdade frågor ges redan idag utrymme inom ramen för den samhällsorientering som bedrivs, men vissa frågor behöver belysas mer och bättre i undervisningsmaterial, metodstöd och stödmaterial och samhällskommunikationer och andra utbildare behöver rustas för att leda den typen av samtal och diskussioner.
- Variationen i genomförande, innehåll och utfall av samhällsorienteringen spänner över ett stort fält och det behövs åtgärder för att höja lägsta-nivån i genomförande och kvalitetssäkra och harmonisera samhällsorienteringen mellan olika utförare för en ökad likvärdighet. Viss samhällsorientering behöver också tidigareläggas redan under asyltiden. För att satsningar i syfte att öka inslagen av normer, värderingar och värdeladdade frågor i samhällsorienteringen ska få genomslag över hela landet behöver därför frågor om organiseringen av samhällsorientering adresseras.

- Samhällsorientering är ett viktigt instrument för att öka kunskapen om det svenska samhället, tydliggöra rättigheter och skyldigheter och ge möjligheter till diskussion och reflektion kring värdeladdade frågor, normer och värderingar. Förväntningarna överlag på vad 60 h samhällsorientering ska innehålla och resultera i är höga. Det är därför angeläget att framhålla att i integrationsarbetet sker en rad viktiga insatser, varav samhällsorientering är en, där dessa frågor också behöver integreras om resultat ska uppnås. Samhällsorienteringen ensam kan inte täcka informationsbehovet hos nyanlända, inte heller förväntas leda till lösningar av komplexa samhällsproblem. Vid sidan av samhällsorientering måste informationssatsningar och andra åtgärder ske inom en rad olika arenor, bl.a. genom myndigheternas ordinarie informationsuppdrag. De yrkesgrupper som dagligen möter nyanlända är i detta arbete också en viktig resurs.

8.2 Material

8.1.2 Boken "Om Sverige"

Länsstyrelsens kartläggning visar att boken "Om Sverige" är det mesta spridda och använda materialet för samhällsorientering – ofta använd i kombination med andra material. Boken förvaltas av Länsstyrelsen Västra Götaland tillsammans med Göteborgs stad och finns tillgänglig att ladda ner gratis på informationsverige.se eller att beställa i tryckt version till självkostnadspris. Länsstyrelsen bedömer att boken är viktig som ett samlande verktyg för att förmedla korrekt och saklig information. Utifrån den stora spridningen och att en myndighet ger ut boken behöver innehåll och kvalitet möta högt ställda förväntningar. Boken revideras årligen men det finns behov av mer djupgående bearbetningar av innehåll och struktur än vad som resursmässigt varit möjligt.

Länsstyrelsens övergripande förslag angående revidering av boken "Om Sverige" (för detaljerade beskrivningar av förslag till revidering av innehåll utifrån kapitel, se bilaga 2):

- *Att skilja på sedvänja, rådande normer och lag*
Boken bör sträva efter att skilja på vad som har prägel av kulturell sedvänja och på vad som är rättigheter och universella värderingar. Annorlunda uttryckt bör orienterande kulturell kunskap om vilka värderingar som är vanligt förekommande i Sverige tydligt skiljas från undervisning om vad som är svensk lagstiftning och mänskliga rättigheter. Perspektiv som rör rättsliga normer bör integreras i samtliga kapital, istället för att hänvisas till särskilda kapitel.
- *Begränsa och prioritera innehållet*
Boken behöver fokuseras genom att materialet begränsas. Givet att 60 timmar är en mycket begränsad tid för samhällsorientering behöver en hårdare prioritering göras avseende vad som ska förmedlas. Sannolikt bör man även tydliggöra vilka delar i materialet som är fundamentala, och vad som är av mer sekundär natur. Kännedom om svensk lag, rättigheter och skyldigheter bör i detta sammanhang förläggas till den första kategorin, medan kännedom om exempelvis källsortering, val av el-leverantör eller pensionsförvaltare kan förläggas till den senare.

- *Utgå från MR-tematik*
Bokens upplägg bör utgå ifrån en struktur som baserar sig på de mänskliga rättigheterna och andra rättigheter och skyldigheter som regleras i riksdagens antagna regelverk. Genom att använda de mänskliga rättigheterna tematiskt kan ett mer sammanhängande strukturerad anslag uppnås. Boken bör även på ett tydligare sätt än nuvarande version erkänna de mänskliga rättigheternas ställning som en gemensam värdegrund som reglerar andra normer och värderingar.
- *Bok och webbaserad plattform*
Deltagarna bör ges tillgång till både en samlad fysisk bok, men även en webbaserad plattform med interaktivt material som kan levandegöra materialet genom mer praktiska exempel i syfte att underlätta samtal om normer och värderingar.
- *Pedagogisk granskning*
Bokens texter bör genomgå en pedagogisk och språklig granskning i syfte att främja bokens läsbarhet och tillgänglighet.
- *Metodstöd till samhällskommunikatörerna*
Metodmaterial med förslag till lektionsupplägg, hänvisningar till fördjupningsmaterial, diskussionsfrågor m.m. bör tas fram som ett kompletterande material till boken ”Om Sverige”.
- *Certifiering i materialet*
Utbildningstillfällen för samhällskommunikatörer som resulterar i någon form av certifiering i materialet ”Om Sverige” bör övervägas.
- *Kvalitetssäkring och faktagranskning av berörda myndigheter*
Ett antal fackmyndigheter bör uppdras att samverka och bistå i faktagranskning av materialet för att säkerställa kvaliteten.
- *Behov av andra revideringar vid eventuell utökning av målgrupp/införande av delkurser*
Om delkurser införs för samhällsorientering (se avsnitt 8.5.2) bör såväl boken ”Om Sverige” som ev. tillhörande metodmaterial bearbetas och kompletteras utifrån nya kursplaner.

Avslutningsvis vill Länsstyrelsen påtala behovet av resurser för att uppdatera, kvalitetssäkra och översätta boken, utveckla metodmaterial och eventuellt genomföra utbildningsinsatser/certifiering i materialet.

8.2.2 Material för hälsokommunikation/hälsoinformation

När det gäller den hälsokommunikation eller hälsoinformation är bilden mer splittrad när det gäller material. Av kartläggningen framgår att merparten av anordnarna använder eget framtaget material som kompletteras med information från olika källor, bl.a. 1177, RFSU,

SKL (Uppdrag Psykisk Hälsa) och MUCF (Youmo). Mer material som är uppdaterat, översatt, anpassat till vuxen målgrupp och som adresserar frågor om jämställdhet, hedersvåld, familj och sexuell hälsa efterfrågas av anordnarna.

Länsstyrelsens förslag:

- Fackmyndigheter bör uppdras att ta fram ett samlat pedagogiskt material som kan användas för hälsokommunikation/information om hälso- och sjukvårdsfrågor.

8.2.3 Informationsverige.se som samlade portal för material för samhällsorientering
Webbportalen www.informationsverige.se utgör ett nav för mycket av det material som används idag inom samhällsorienteringen. Behovet av vidareutveckling av portalen är dock fortsatt stort och det finns en stor potential att i samverkan med andra myndigheter och aktörer samla, tillgängliggöra och ge ännu större spridning för olika typer av material såsom böcker, filmer, bilder, lektionsplaneringar m.m. för att underlätta för både anordnare och deltagare i samhällsorientering.

Länsstyrelsens förslag:

- Resurser bör tillskjutas portalen www.informationsverige.se för att säkra drift, förvaltning och utveckling vad gäller bl.a. att ta fram och tillgängliggöra material för samhällsorientering och samhällsinformation. I detta arbete bör fler myndigheter än länsstyrelserna uppdras att samverka. Uppdrag till andra myndigheter rörande informationsuppdrag till nyanlända bör i den mån det är relevant innehålla samråd- och/eller samverkansuppdrag med www.informationsverige.se. Material för samhällsorientering som publiceras på portalen bör förses med tydlig information om avsändare, hur/om materialet faktagranskats osv.

8.3 Rekrytering, utbildning och fortbildning av samhällskommunikatörer

8.3.1 Kompetenskrav för kommunikatörer

Den nuvarande organiseringen av samhällsorienteringen ger relativt stort utrymme för kommunen/anordnaren att själva bedöma vad som är tillräcklig kompetens vid rekrytering, vilket bland annat fått till följd en stor spridning i kravprofilen. Trots att förordningen anger krav på pedagogisk utbildning eller erfarenhet och en bred samsyn vad gäller viktiga kompetenser hos samhällskommunikatörerna där inte minst förmågan att leda grupper och samtal kring svåra frågor betonas, är pedagogisk utbildning och/eller pedagogisk erfarenhet det kompetenskrav som vid rekrytering efterfrågas i lägst grad efter kunskaper om svenska samhället och språkkunskaper (se avsnitt 6.2). Det kan noteras att inte heller kunskaper om svenska samhället (ämneskunskap anges som ett krav i förordning) eller språkkunskaper i vare sig modersmål eller svenska är ett krav från arbetsgivaren vid alla rekryteringar.

Länsstyrelsen bedömer att det behövs flera insatser för att öka kompetensen hos samhällskommunikatörer och andra ledare för samhällsorienteringen och att höja lägsta-nivån vad gäller krav vid rekryteringar. Den generella svårigheten att rekrytera personer med dubbel språkkompetens på viss nivå eller personer med pedagogisk utbildning och/eller erfarenhet är

en stor utmaning för flera områden i samhället. För samhällsorienteringen medför även osäkra anställningsförhållande, korta kursåtagande osv att rekrytering av personer med tillräcklig kompetens försvåras även av dessa anledningar. Likväl är det inte rimligt att av dessa skäl bibehålla så låga eller obefintliga kompetenskrav att kvaliteten i samhällsorienteringen riskeras och kontraproduktiva resultat uppnås.

Länsstyrelsens förslag:

- Kompetenskraven vad gäller samhällskommunikatörer behöver skärpas i förordning/via föreskriftsrätt till myndighet. En lägsta-nivå vad gäller krav bör omfatta goda kunskaper om det svenska samhället, goda kunskaper i svenska språket samt pedagogisk utbildning och/eller erfarenhet. Goda kunskaper i annat relevant språk bör vara ett krav i de fall samhällskommunikatörer på modersmål rekryteras och inte tolk används. Vägledning i hur kompetenskraven ska bedömas bör tas fram till kommunerna.
- Kommunerna bör åläggas att årligen redovisa hur kompetensnivån för kommunikatörer ser ut, t.ex. genom riktat uppföljningsuppdrag till länsstyrelserna. Vid en eventuell organisationsförändring bör uppdraget att granska kompetens riktas till utsedd tillsynsmyndighet.

8.3.2. Utbildning och fortbildning av kommunikatörer

Vad gäller utbildning och fortbildning av anställda kommunikatörer erbjuds detta i varierande omfattning och med varierande innehåll. I de flesta fall anordnas utbildningen av kommunen själv eller via eventuell upphandlad anordnare. Omfattningen spänner från konferenser och nätverksträffar till introduktionsdagar och grundutbildningar från ett par timmar upp till 240 timmar. Även till innehåll finns en stor variation i ämnesfördjupningar, pedagogisk fortbildning m.m. Bland de hinder som anordnare uppmärksammar för utbildningsinsatser påtalas bl.a. bristen på relevanta utbildningar, kommunikatörers anställningsförhållanden, alltför resurskrävande utbildningar i form av kostnader och tid, för bristfälliga kunskaper i svenska hos kommunikatörer m.m.

För närvarande genomförs ett nationellt utvecklingsprojekt kring utbildning av kommunikatörer – MILSA Utbildningsplattform - med stöd av bl.a. Europeiska Socialfonden och Socialdepartementet. Projektet pågår till och med 2020 och genomförs i samverkan mellan länsstyrelserna, olika lärosäten, drygt 150 kommuner via ett 30-tal samordnande parter och andra aktörer från civilsamhället med syfte att utveckla, genomföra och utvärdera utbildningsinsatser för samhälls- och hälsokommunikatörer. Resultat och erfarenheter från projektet är viktiga att ta tillvara vid eventuella ytterligare satsningar på utbildningar för kommunikatörer.

Länsstyrelsens förslag:

- En nationell, gemensam grundutbildning bör erbjudas med möjlighet till certifiering eller examination efter avslutad kurs. Förkunskapskraven för en sådan utbildning bör anpassas utifrån organiseringsform. I nuvarande ordning bedöms relativt få uppfylla kraven på

grundläggande behörighet till högskola/universitet vilket skulle utestänga många nuvarande och potentiella samhällskommunikatörer från utbildning på akademisk nivå. Vid ett eventuellt skifte i organisationsstruktur kan dock andra krav vara aktuella. Innehållet i utbildningen bör omfatta såväl ämnesfördjupande inslag som metod/pedagogik. Erfarenheter från MILSA bör omhändertas i utformning av grundutbildning.

- Berörda fackmyndigheter bör uppdras att erbjuda kompetenshöjande fortbildningsinsatser till kommunikatörer som ett komplement till grundutbildning eller annan utbildning. Sådana fortbildningsinsatser kan handla om ämnesfördjupningar inom t.ex. sexuell hälsa, hedersrelaterat våld och förtryck eller barns rättigheter och/eller utveckling av metod och pedagogik.

8.4 Stödmaterial till offentliganställda

Av den inventering som genomförts av befintligt stödmaterial för offentliganställda inom olika områden och de samråd som genomförts framgår att det finns ett begränsat utbud av stödmaterial som omfattar både fakta och metod framtaget specifikt för offentliganställda som möter nyanlända. Det finns däremot material som belyser det offentliga uppdraget kopplat till tangerande områden och material som behandlar särskilda sakfrågor kopplade till framförallt utsatta grupper. Det finns också relativt omfattande informationsmaterial och kunskapsstöd framtaget när det gäller områden som mänskliga rättigheter, jämställdhet och individers rättigheter och skyldigheter inom vissa områden, t.ex. hälso- och sjukvården, sexuell och reproduktiv hälsa m.m. Av inventeringen framgår dock att det finns färre stödmaterial som ger mer konkret stöd och vägledning i form av t.ex. samtalsmetodik för diskussioner som just synliggör normer och värderingar.

Länsstyrelsen bedömer att framtagande av ett gemensamt material för alla offentliganställda som möter nyanlända har små utsikter att bli användbart. Ett stödmaterial behöver istället anpassas efter mer specifika behov, situationer och målgrupper. En arbetsförmedlare stöter delvis på andra värdeladdade frågor i sin vardag än en lärare, sjuksköterska eller polis. Generella material riskerar att bli så övergripande att de knappast ger stöd i det dagliga arbetet för berörda professioner. Länsstyrelsen noterar att skolpersonal särskilt lyft ett behov av riktade utbildningsinsatser vad gäller hedersrelaterat våld och förtryck och hur man ska agera i dessa frågor som lärare²⁶. Andra yrkesgrupper kan ha behov av andra insatser. Länsstyrelsen bedömer därför att frågan om stödmaterial i första hand bör avgränsas och skraddarsys för ett antal yrkesgrupper som är mer berörda än andra i vad gäller dagligt möte med nyanlända och värdeladdade frågor. Till dessa yrkesgrupper hör bl.a. personal i förskola och skola, hälso- och sjukvårdspersonal, poliser, arbetsförmedlare och anställda vid socialtjänster och Migrationsverket.

Många av de värdeladdade frågor som kan vara aktuella att adressera i ett stödmaterial är inte specifika för mötet med nyanlända utan relevanta även för andra målgrupper. Ett stödmaterial kan därför bli mer användbart om det utformas så att den är en hjälp för offentliganställda att böttna i yrkesrollen och genom fakta, perspektivförståelse och

²⁶ Länsstyrelsernas återrapportering av uppdrag 3.2 enligt regleringsbrevet för 2018

metodkunskap kunna känna trygghet i att leda samtal utifrån värdeladdade frågor oavsett vem man möter. Det finns dock ingen motsättning i att samtidigt i utformningen av stödmaterial särskilt beakta och integrera frågor som rör specifika målgrupper, däribland nyanlända. Skriftligt stödmaterial bör kompletteras med utbildningsinsatser, seminarium, handledning eller andra insatser som ger berörda yrkesgrupper möjligheter till vägledning och reflektion i avseende värdeladdade frågor. Länsstyrelsen bedömer också att det kan också finnas anledning att se över innehållet i grundutbildningarna för vissa yrkesgrupper och hur väl man i sin yrkesroll rustas för att hantera värdegrundsfrågor, svåra samtal m.m.

Länsstyrelsens förslag:

- Uppdrag bör ges till berörda fackmyndigheter att se över behov och ta fram relevant stödmaterial och/eller utbildningsinsatser för särskilt berörda yrkesgrupper. Till dessa yrkesgrupper hör bl.a. personal i förskola och skola, poliser, socionomer, arbetsförmedlare, anställda vid Migrationsverket och personal inom hälso- och sjukvården. Material bör tillgängliggöras via webb och även andra utbildningsinsatser kan med fördel erbjudas som webbutbildningar eller webinarium för att öka tillgängligheten. Utbildningsinsatser och stödmaterial bör både innehålla information om aktuell lagstiftning samt praktisk vägledning för olika vardagliga situationer.
- Innehållet i grundutbildningarna för berörda yrkesgrupper kan behöva kompletteras avseende frågor om normer, värderingar och värdeladdade frågor, samtalsmetodik för att hantera svåra samtal m.m. I detta avseende bör regeringen överväga uppdrag till berörda myndigheter och lärosäten.

8.5 Organisering av samhällsorientering

8.5.1 Alternativa spår i organisering av samhällsorientering

Nyanlända är ingen homogen grupp och behovet av information och orientering om det svenska samhället skiljer sig åt. Den plan eller program som nyanlända följer under första åren i Sverige är också individualiserad och det ska vara möjligt att kombinera olika insatser för att nyttja tiden för etablering effektivt. Samhällsorienteringen måste därför erbjuda viss flexibilitet både till innehåll och organisation för att på ett bra sätt svara mot dessa förutsättningar. Samtidigt bör styrningen av samhällsorienteringen ge tydliga ramar för att säkra likvärdighet för deltagarna och att kvaliteten upprätthålls.

Den nuvarande organiseringen av samhällsorientering erbjuder en hög grad av flexibilitet men ramarna för kvalitet och standard är i vissa fall otillräckliga eller följs inte enligt Länsstyrelsens bedömning. Detta har medfört en stor spridning över landet när det gäller antal timmar som erbjuds, innehåll, kommunikatörers kompetens m.m. Även anordnare påtalar bristen på harmonisering över landet som ett problem för likvärdigheten för deltagarna. Det finns utvecklade verksamheter som erbjuder fler timmar samhällsorientering än vad förordningen föreskriver och med kommunikatörer med hög utbildning, goda språkkunskaper och bred pedagogisk erfarenhet. Parallellt finns verksamheter som inte möter de krav som ställs i förordningen och där kvaliteten inte kan sägas svara upp mot lagstiftarens intentioner. Att

höja lägsta-nivån i organisering och genomförande bedömer därför Länsstyrelsen som prioriterat. Länsstyrelserna kan via sitt uppföljningsuppdrag följa och rapportera om utvecklingen av samhällsorienteringen på systemnivå och ge övergripande förslag till förbättringar. Det finns dock ingen utpekad tillsynsmyndighet som har i uppdrag att djupare granska och bedöma kvalitet i enskilda verksamheter eller utfärda sanktioner till anordnare som bedriver verksamhet med undermålig standard.

Länsstyrelsen bedömer att det är angeläget att upprätta en tydligare standard över vad man kan förväntas ta del av i samhällsorienteringen och vad målet är efter genomgången kurs i. För att förändringar i samhällsorienteringens innehåll vad avser normer och värderingar och värdeladdade frågor ska få genomslag över hela landet bedömer Länsstyrelsen därför att ett antal åtgärder måste genomföras för att öka likvärdigheten och minska skillnader i samhällsorienteringen. Mot denna bakgrund bedömer Länsstyrelsen också att uppdraget om översyn av samhällsorientering som också omfattar kvalitetssäkring, - utöver att fokusera på material och utbildning av kommunikatörer - också behöver belysa frågor om grundorganiseringen av samhällsorientering.

Detta uppdrag medger ingen fördjupad utredning av organiseringen av samhällsorientering men Länsstyrelsen vill uppmärksamma regeringen på betydelsen av att studera detta närmare. Det finns flera tänkbara organiseringsspår med olika för- och nackdelar som skulle kunna förbättra likvärdigheten och Länsstyrelsen vill här lyfta några av dessa:

- Ett spår där samhällsorientering kvarstår som en insats enligt nuvarande organisering men med skärpningar vad gäller kompetenskrav för samhällskommunikatörer, uppföljning m.m. Bibehållen organisering ger möjlighet att fortsätta utveckla de verksamheter som på flera håll bedriver en kvalitativ samhällsorientering.
- Ett spår där samhällsorientering görs till en nationell kurs inom den kommunala vuxenutbildningen som medför andra krav kring kursplan, behörighetskrav för lärare, möjlighet till examination m.m. Flera samordningsvinster skulle finnas med bättre möjligheter att kombinera andra insatser i etableringen, t.ex. sfi och andra kurser. En tydligare styrning med kunskapsmyndighet och tillsynsmyndighet skulle på sikt bidra till minskade skillnader över landet och också möjliggöra bättre uppföljning och kontroll av kvalitet. Även förutsättningarna för statistisk uppföljning är goda.
- Ett spår där huvudmannskapet för samhällsorienteringen övergår till folkhögskolorna. Folkhögskolorna bedriver i dag verksamhet i stora delar av landet och har erfarenhet och en pedagogik som lämpar sig väl för personer med kort utbildningsbakgrund. Redan idag bedriver många folkhögskolor också insatser för såväl asylsökande som nyanlända.
- Två spår med olika huvudmän för samhällsorientering under etableringen respektive asyltiden. Det finns flera vinster med att samma huvudman ansvarar för samhällsorienteringen oavsett om den ges under asyltiden eller under etableringen: att nyttja samma samhällskommunikatörer/lärare, röd tråd mellan olika kurser osv. Insatser

under asyltiden är dock förenade med flera praktiska svårigheter när det gäller att nå deltagare, vilket inte minst det nuvarande systemet med tidiga insatser för asylsökande visar²⁷. Det kan därför övervägas om samhällsorientering, eller kanske snarare samhällsinformation, ska ges i ett komprimerat format under asyltiden för att nå så många som möjligt, t.ex. med Migrationsverket (eller folkhögskolorna) som huvudman och att en annan huvudman tar vid efter uppehållstillstånd. Om mottagningssystemet ändras finns dock starka skäl för att försöka hålla samman samhällsorientering under asyltiden och efter.

- Annat spår som kombinerar delar av spåren ovan.

Utöver vägval kring ambitionsnivå och kostnader finns en rad frågor som behöver tas hänsyn till: eventuella ändringar i mottagningssystemet och ansvarsförhållandet för olika insatser (jfr Mottagandeutredningen), huruvida examination ska införas på sikt m.m.

Gemensamma utmaningar i samtliga spår är rekrytering av samhällskommunikatörer eller lärare med goda kunskaper om samhället, pedagogisk utbildning/erfarenhet och eventuell dubbel språkkompetens. Förordningen medger idag att använda tolk i samhällsorienteringen men även tolkar är ett bristyrke. Olika typer av utbildnings- och fortbildningsinsatser för att utbilda fler samhällskommunikatörer/lärare med högre kompetens inom dessa områden är därför centrala oaktat organisering. En ytterligare utmaning oavsett organisationsform är kapaciteten att hantera fluktuationer i antal deltagare. Redan idag har flera kommuner och län svårigheter att inom stipulerade tidsramar samla ett tillräckligt stort antal deltagare – helst inom samma språkgrupp – för att kunna starta en gruppverksamhet. Utfallet av olika typer av distanskurser och samverkan kommuner emellan har varit blandat men den möjligheten kommer även framgent att behövas för att inte minst små språkgrupper ska kunna erbjudas samhällsorientering.

8.5.2 Behov av fler timmar och möjlighet till delkurs under asyltiden

Samhällsorienteringen ska omfatta minst 60 h för vilka kommunerna ersätts av statsbidrag. Om timmarna fördelas jämt (det står kommunerna fritt att utforma detta som de vill) mellan de åtta blocken som anges i förordningen innebär det 7,5 h per område. Ca hälften av landets kommuner erbjuder idag kompletterande timmar utöver de 60 h, främst med fördjupad information om hälsorelaterade frågor²⁸. Den samstämmiga bilden som förmedlats till Länsstyrelsen under uppdragets gång av både anordnare och andra aktörer är möjligheten till ytterligare fördjupningar avseende normer, värderingar och värdeladdade frågor är liten inom ramen för nuvarande timplan. Länsstyrelsen bedömer därför att en kurs i samhällsorientering som både ska omfatta grundläggande informationsdelar för praktiskt vardagsliv inom flera områden och samtidigt ge större utrymme för fördjupningar och diskussioner om normer, värderingar och värdeladdade frågor kräver mer än 60 h för att erbjuda ett kvalitativt innehåll och inte bli alltför fragmentarisk. Alternativet är en kraftig omprioritering och nedskärning av innehållet i blocken för att frigöra tid för annat innehåll.

²⁷ Länsstyrelsernas återrapport av uppdrag 41 enligt regleringsbrevet 2017, dnr 851-332-2018

²⁸ Länsstyrelsernas återrapport av uppdrag 46 enligt regleringsbrevet 2017, dnr 851-336-2018

Länsstyrelsen bedömer vidare att vissa delar av samhällsorienteringen dels kommer för sent i tid, dels möjligen bör ske i andra forum. Väntetiderna till samhällsorientering är i vissa fall långa²⁹ och de flesta deltagarna har dessutom tillbringat asyltiden om upp till flera år i Sverige. Grundläggande information kring boende, hälsa, skolgång och vissa övergripande rättigheter och skyldigheter behöver nå individen i ett betydligt tidigare skede än vad som är fallet idag. För den som är helt ny i landet, oavsett om det är som asylsökande eller direktinrest kvotflykting eller anhörig, behövs tidig information med tyngdpunkt på praktiska frågor. Andra frågor kan med fördel vänta tills man kommit en bit på vägen i etableringen. Frågor om normer, värderingar och värdeladdade frågor kan integreras i såväl tidig och mer praktisk information som dialoger och diskussioner längre fram i etableringen.

Det är praktiskt och många gånger relevant för kommuner och myndigheter att använda samhällsorientering som informationsarena för frågor som spänner från folkbokföring och socialförsäkringsförmåner till sopsortering och trafikinformation. Länsstyrelsen bedömer dock att effektivt nyttjande av timmarna i samhällsorienteringen också medför att man behöver se över vilken information som ska prioriteras och vilka andra informationskanaler som kan användas för annan viktig information. Samhällsorientering kan inte täcka nyanländas behov av information inom alla områden och myndigheters informationsansvar kvarstår även utanför samhällsorienteringen.

Länsstyrelsens förslag:

- Samhällsorienteringen bör utökas i antal timmar för att möjliggöra ett större fokus på diskussion och dialog kring normer, värderingar och värdeladdade frågor. Den exakta omfattningen av en sådan utökning behöver utredas vidare.
- Samhällsorienteringen bör indelas i delkurser: en kurs för asylsökande (eventuellt kan denna kurs även rikta sig till direktinresta kvotflyktingar och anhöriga som också är nya i landet) med tyngdpunkt på praktisk information som är relevant vid ankomst. En ytterligare delkurs bör ges till personer under första året i etableringen med tyngdpunkt på ytterligare fördjupningar i olika ämnen. Mål och innehåll för respektive delkurs bör regleras nationella kursplaner.
- Regeringen bör överväga förstärkta informationsuppdrag för myndigheter inom vissa områden som komplement till den information som ges inom ramen för samhällsorienteringen. När så är relevant och möjligt bör myndigheter nyttja www.informationsverige.se som en central informationskanal vad gäller webbaserat material.
- Landsting/regioner bör ges särskilda resurser för förstärkt hälsokommunikation eller hälsoinformation som kan komplettera den ordinarie samhällsorienteringen.

8.5.3 Övriga förslag kring organisering

²⁹ Länsstyrelsernas återrapport av uppdrag 46 enligt regleringsbrevet 2017, dnr 851-336-2018

För att kunna följa och utveckla kvaliteten och innehåll i samhällsorienteringen bedömer Länsstyrelsen att uppföljning vad gäller organisation, innehåll, genomförande och resultat behöver förbättras. Länsstyrelsen föreslår därför att krav vad gäller innehåll i plan för samhällsorientering behöver skärpas, att krav åläggs kommunerna att systematisk utvärdera samhällsorienteringen och att länsstyrelsernas uppföljningsuppdrag preciseras. För att kunna följa upp deltagande, avbrott och väntetider i samhällsorientering med tillförlitliga data behöver även administrativa rutiner ses över hos kommuner och Arbetsförmedlingen. Avslutningsvis vill Länsstyrelsen också peka på utvecklingsmedel (§37-medel) som ett viktigt verktyg för att fortsätta utveckla samhällsorienteringen.

Bilagor

1. Beslut om uppdrag till Länsstyrelsen Jönköping
2. Översyn av boken "Om Sverige" – förslag till revideringar
3. Inventering av stödmaterial för offentliganställda, databasöversikt

2018-02-15
A2018/00335/I

Arbetsmarknadsdepartementet

Länsstyrelsen i Jönköpings län
Hamngatan 4
551 86 Jönköping

Uppdrag till Länsstyrelsen i Jönköpings län om översyn av samhällsorientering för nyanlända

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Länsstyrelsen i Jönköpings län att se över det nationellt framtagna utbildningsmaterial (bl.a. Boken om Sverige) som används inom samhällsorienteringen i kommunerna. Länsstyrelsen ska lämna förslag på hur materialet ska revideras med syfte att ge ökat utrymme åt information och dialog om rådande normer och värderingar i det svenska samhället och hur dessa påverkar kvinnor och män. Övriga länsstyrelser ska bistå Länsstyrelsen i Jönköpings län i arbetet.

En revidering av utbildningsmaterialet ska syfta till att innehållet i samhällsorienteringen på ett tydligare sätt än idag ska synliggöra de normer och värderingar som kommer till uttryck genom lagar och regler samt hur det svenska samhället är organiserat. Materialet ska utformas för att lägga grund för att inom samhällsorienteringen ge information och diskutera värdeladdade ämnen och frågor, t.ex. vad avser jämställdhet, diskriminering, individuella rättigheter och skyldigheter, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, barns rättigheter samt betydelsen av ett demokratiskt styrelseskick. Länsstyrelsen ska inom detta deluppdrag även se över hur man kan säkerställa kvalitet i utförandet av samhällsorientering. Länsstyrelsen ska vidare se över i vilken utsträckning det befintliga utbildningsmaterialet används och kompletteras med regionalt eller lokalt framtaget stödmaterial och diskussionsunderlag.

Regeringen uppdrar vidare åt länsstyrelsen att kartlägga hur samhälls- och hälsokommunikatörer rekryteras, utbildas och fortbildas.

Länsstyrelsen ska även inventera befintligt stödmaterial och lämna förslag till ett nationellt stödmaterial som riktar sig till anställda inom offentligfinansierade verksamheter som i sitt dagliga arbete möter nyanlända och hanterar frågor som rör normer och värderingar samt hur materialet kan tillgängliggöras. Stödmaterial ska ta sin utgångspunkt i lagar och regler och vara baserat på det utbildningsmaterial som används inom samhällsorienteringen. Syftet är att stödmaterial ska kunna utgöra ett stöd och komplement till redan framtaget material i kommuner, landsting, regioner och myndigheter.

Länsstyrelsen i Jönköpings län ska redovisa uppdraget senast den 31 maj 2018 till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet). Uppdraget ska genomföras efter samråd med Sveriges Kommuner och Landsting, representanter för det civila samhällets organisationer och vid behov andra relevanta aktörer. Mot bakgrund av ovanstående ska länsstyrelsen i sin redovisning lämna förslag på vilka eventuella förtydliganden av innehållet i det befintliga utbildningsmaterialet, som används inom samhällsorienteringen och generellt i de olika utbildningarna av samhälls- och hälsokommunikatörer, som behöver göras och förslag på hur detta ska genomföras i praktiken.

Länsstyrelsen i Jönköpings län får för uppdragets genomförande från Kammarkollegiet rekvirera högst 500 000 kronor. Rekvisition ska göras senast den 1 december 2018. Utgifterna ska belasta det under utgiftsområde 14 Arbetsmarknad och arbetsliv uppförda anslaget 1:3 Kostnader för arbetsmarknadspolitiska program och insatser, anslagspost 4 Försöksverksamhet med sysselsättningskapande åtgärder. Ej förbrukade medel ska med angivande av diarienummer för beslutet återbetalas till Kammarkollegiet senast den 1 mars 2019. Länsstyrelsen ska senast den 1 mars 2019 lämna en redovisning av hur medlen har använts till Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet).

Bakgrund och skälen för regeringens beslut

De senaste årens kraftiga ökning av antalet asylsökande och nyanlända har ökat behovet av tidig och tydlig information om det svenska samhället och om rättigheter, skyldigheter och möjligheter i Sverige. För många människor som kommer nya till Sverige innebär det en stor omställning att etablera sig i arbets- och samhällslivet. Det är viktigt att samhället erbjuder relevant stöd i denna process.

Information som ger kunskap om och förståelse för de rådande normer och värderingar som kommer till uttryck genom lagar och regler är central för den som nyligen kommit till Sverige för att leva, arbeta och bo här. Att nyanlända ges goda möjligheter att skaffa sig kunskap om detta liksom om de normer som får genomslag i hur det svenska samhället organiseras är avgörande för att skapa insikt om hur det svenska samhällets stöd och förväntningar ser ut, vilket i sig är avgörande för att främja etablering. Det handlar om normer om t.ex. kvinnors och mäns deltagande i arbets- och samhällslivet, hbtq-personers och barns rättigheter.

Genom samhällsorienteringen har samhället möjlighet att ge denna kunskap och klargöra hur rådande normer och värderingar ser ut och tar sig uttryck. Det är regeringens bedömning att det inom samhällsorienteringen för nyanlända ska ägnas större utrymme åt att informera om och diskutera rådande normer och värderingar.

Syftet ska vara att underlätta etablering på arbetsmarknaden och i samhället, men också att främja demokratisk delaktighet. Ett tydligare fokus på dessa frågor ska också syfta till att tydligare bemöta situationer där andra normer hamnar i konflikt med de som råder i Sverige, såsom t.ex. är fallet med hedersrelaterat våld och förtryck.

Behovet av ökad nationell samordning och stöd vad gäller såväl framtagandet av diskussionsunderlag som behov av en nationell utbildning och kompetensutvecklingsinsatser för samhällskommunikatörer har påtalats av flera aktörer. Länsstyrelserna lyfter i sin uppföljningsrapport av samhällsorienteringen för verksamhetsåret 2016 fram behovet av att bl.a. tydliggöra kraven på jämställdhet och förtydliga barnperspektivet i samhällsorienteringen. Av redovisningen framgår vidare att många deltagare efterfrågar mer tid för att bl.a. diskutera jämställdhet och barns rättigheter, men att den information som ges kan variera i innehåll och omfattning mellan kommunerna. Flera aktörer samverkar redan idag för att utveckla en nationell utbildningsplattform för samhälls- och hälsokommunikatörer bl.a. inom ramen för projektet MILSA (migration och hälsa).

Kommunikatörernas kompetenser, bakgrund och villkor skiljer sig åt och förutsättningarna att få till en öppen dialog kring frågor om normer, värderingar och skyldigheter kan variera stort mellan kommunerna. Som stöd för att leda samtal om bl.a. känsliga ämnen och samtidigt presentera fakta om Sverige behövs ett nationellt framtaget och likvärdigt metodstöd

för kommunikatörerna och en ökad spridning och användning av befintligt material samt möjligheter till fortbildning.

På regeringens vägnar

Ylva Johansson

Emil Plisch

Kopia till

Statsrådsberedningen/SAM
Finansdepartementet/BA, K och SFÖ
Utbildningsdepartementet/GV och UF
Justitiedepartementet/SIM
Socialdepartementet/FS och JÄM
Kulturdepartementet/D och DISK
Arbetsmarknadsdepartementet/A
Kammarkollegiet
Arbetsförmedlingen
Sveriges Kommuner och Landsting
Länsstyrelsen i Blekinge län
Länsstyrelsen i Dalarnas län
Länsstyrelsen i Gotlands län
Länsstyrelsen i Gävleborgs län
Länsstyrelsen i Hallands län
Länsstyrelsen i Jämtlands län
Länsstyrelsen i Kalmar län
Länsstyrelsen i Kronobergs län
Länsstyrelsen i Norrbottens län
Länsstyrelsen i Skåne län
Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsen i Södermanlands län
Länsstyrelsen i Uppsala län
Länsstyrelsen i Värmlands län
Länsstyrelsen i Västerbottens län
Länsstyrelsen i Västernorrlands län
Länsstyrelsen i Västmanlands län
Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Länsstyrelsen i Örebro län
Länsstyrelsen i Östergötlands län

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Rapport

2018-05-29

Diarienummer
851-20290-2018

Sida
1(20)

Bilaga 2: Översyn och förslag till revideringar av boken ”Om Sverige”

1. Inledning

Det aktuella deluppdraget som här avrapporteras rör boken *Om Sverige*. Boken är ett utbildningsmaterial i samhällsorientering för nyanlända invandrare som har tagits fram genom ett samarbete mellan Länsstyrelsen i Västra Götalands Län och Göteborgs Stad. Inledningsvis ges en kortare bakgrundsbeskrivning av samhällsorienteringsuppdraget, varefter synpunkter ges på hur boken bör revideras med syfte att ge ökat utrymme åt information och dialog om rådande normer och värderingar i det svenska samhället. Dessa synpunkter är uppdelade på *Bokens funktionalitet*, *Bokens innehåll*, och *Pedagogiska synpunkter*. Avslutningsvis anges *Slutsatser och rekommendationer* i punktform. Som en bilaga följer en fallstudie från Integrationscentrum vid Social resursförvaltning i Göteborgs stad avseende hur deras deltagare i samhällsorienteringen samt undervisande kommunikatörer ser på boken *Om Sveriges*.¹

1.1 Uppdraget

Regeringen har gett Länsstyrelsen i Jönköpings län i uppdrag att se över det nationellt framtagna utbildningsmaterial (bl.a. Boken om Sverige) som används inom samhällsorienteringen i kommunerna. Länsstyrelsen ska lämna förslag på hur materialet ska revideras med syfte att ge ökat utrymme åt information och dialog om rådande normer och värderingar i det svenska samhället och hur dessa påverkar kvinnor och män. Länsstyrelsen i Västra Götalands län bistår Länsstyrelsen i Jönköpings i de delar av uppdraget som rör förslag till revidering av boken *Om Sverige*.

1.2 Avgränsning

Givet den mycket korta tid som angetts för uppdraget har det varit nödvändigt att avgränsa rapporten till att uteslutande fokusera på utbildningsmaterialet *Boken om Sverige*. Det förekommer dock ett flertal andra material och plattformar såsom *Va med*, *Tillsammans för Sverige*, *Samhällsorientering.se*. Länsstyrelsens enkätundersökning från mars 2018 visar dock att *Boken om Sverige* är det utbildningsmaterial som flest kommuner och utbildningsanordnare använder.²

1.3 Uppdragets genomförande

En arbetsgrupp bestående av tjänstepersoner från Länsstyrelsen i Västra Götalands Län och Integrationscentrum vid Social resursförvaltning i Göteborgs stad genomfört en kritisk textgranskning av boken *Om Sverige*, samt tagit hjälp av fokusgrupper för både deltagare och kommunikatörer. Vidare har samråd genomförts med berörda

¹ Integrationscentrum Göteborg är den aktör som ansvarar för utförande av samhällsorientering för de 13 kommuner som ingår i Göteborgsregionens kommunalförbund.

² Enligt Länsstyrelsens enkätundersökning från 2018 anger 83 procent av kommuner, regioner och utförare anger boken *Om Sverige* som att deras huvudsakliga utbildningsmaterial.

myndigheter och organisationer i syfte att fånga upp synpunkter och förslag till revideringar. Länsstyrelsens nationellt sakkunniga inom mänskliga rättigheter, jämställdhet, samt mäns våld mot kvinnor, har fackgranskat materialet utifrån respektive sakkunskap. Arbetsgruppen har även konsulterat statsvetaren Erik Amnå i egenskap av utredare av den statliga utredningen om samhällsorientering för nyanlända Sverige för nyanlända utanför flyktningmottagandet (SOU 2010:37).

Då en framgångsrik samhällsorientering inte kan vara uppbyggd kring en bok, utan även bör beakta deltagare och utbildares behov och förutsättningar, kommer i det följande även vissa rekommendationer ges avseende sådant som ligger utanför den fysiska bokens ram.

1.4 Bakgrund

Boken Om Sverige

Boken *Om Sverige* omfattar över 200 sidor och är indelad i åtta kapitel enlighet med de områden som anges i regeringsförordningen (SFS 2010:1138) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare;

1. Att komma till Sverige
2. Att bo i Sverige
3. Att försörja sig och utvecklas i Sverige
4. Individens rättigheter och skyldigheter
5. Att bilda familj och leva med barn i Sverige
6. Att påverka i Sverige
7. Att vårda sin hälsa i Sverige
8. Att åldras i Sverige

Materialet är översatt till de elva vanligast förekommande språken hos nyanlända utöver svenska. Länsstyrelsens sakkunniga inom etableringsuppdraget tillsammans med Göteborgs stad gör en årlig översyn och uppdateringar av bokens innehåll. Flera delar av materialet har omarbetats under 2017 och översattsättningarna har uppdaterats på de aktuella språken. Det är gratis att ladda ner hela boken på det språk man föredrar. Under 2017 laddades boken *Om Sverige* ned 28 000 gånger. Aktörer kan gratis få tillgång till tryckbara filer för att själva trycka upp boken på de språk den finns översatt till. Totalt har 6500 exemplar av boken beställts och distribuerats under 2017 varav 3 600 exemplar på svenska och 2 900 exemplar på arabiska. Boken om Sverige används idag som huvudsakligt utbildningsmaterial av 83 (90 av 108 respondenter) procent³. Boken finns sedan våren 2017 i sin sjätte upplaga.

Som en bakgrund till den aktuella rapporten finns anledning att kort nämna tre centrala utmaningar som är behäftade med uppdraget om samhällsorienteringen för nyanlända; stora ojämlikheter, svenska värderingar, samt kommunikatörernas roll.

³ Länsstyrelsens SO-enkät, 2018

Stora ojämlikheter

Samhällsorienteringen för nyanlända präglas av stor variation både avseende dess utbildningsutförare och deltagare. Bland utbildningsutförarna finns stor variation avseende vilka läromedel som används, samt vilken kompetens och färdighet som lärarna (vanligen kallade kommunikatörer eller informatörer) besitter. Även bland de som deltar i samhällsorienteringen är variationen betydande avseende bland annat förkunskaper, ålder och utbildningsnivå. Det finns således avsevärda variationer när det gäller samhällsorienteringens förutsättningar och kvalitet, varför tidigare statlig utredning om samhällsorientering för nyanlända framhållit behovet av någon form av standardiserande åtgärd för riket.⁴ I en klassrumssituation medför skillnaderna betydande pedagogiska utmaningar då det exempelvis är svårt att få till stånd ett reflekterande samtal om rättsliga normer i en grupp med betydande språkliga och kulturella skillnader.

Svenska och universella värderingar

Diskussioner om värderingar leder oundvikligen till filosofiska diskussioner om rätt och fel, om gott och ont, samt om var rättigheter eller moraliska omdömen har sin grund. Det är i detta sammanhang viktigt att känna till både det idéhistoriska arvet och samtida filosofiska strömningar, i synnerhet om man för in begrepp som ”svenska värderingar”, då här finns motstridiga uppfattningar och perspektiv. Det finns till exempel ett svenskt idéhistoriskt arv som betonat en värdenihilistisk eller värdesubjektivistisk tanke om att värderingar bara är uttryck för subjektiva känslor. Mot en sådan uppfattning står en naturrättslig tanke om att vissa värderingar, exempelvis som de kommer till uttryck FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, är universella. En tredje strömning som på senare tid vunnit allt större inflytande är en identitetspolitiskt baserad teori där rättigheter hävdas på basis av individer eller grupperns särart snarare än en gemensam mänsklighet. Boken *Om Sverige*, liksom samhällsorienteringen för nyanlända i stort, behöver hantera denna utmaning genom att tydliggöra skillnaderna mellan olika typer av moraliska värderingar, kulturella sedvänjor, och hur de förhåller sig till svensk lag. Här behövs sannolikt mer av konkreta exempel för att levandegöra värderingsrelaterad problematik.

Det mångkulturella samhället, såsom det exempelvis framstår på en lektion om jämställdhet i samhällsorienteringslektion för nyanlända, tydliggör behovet av en sammanhållande berättelse för att begripliggöra begrepp som jämlikhet, jämställdhet, samt individens rättigheter och skyldigheter. Den berättelse som begripliggjort svenska värderingar för tidigare generationer, och som formats av kristen tradition och västerländsk humanism, är inte självklar bland nyare svenskar. Givet att värderingar inkultureras genom socialisering, och inte primärt genom teoretisk framställning, är det därför svårt att överskatta betydelsen av goda kommunikatörer. Men det utbildningsmaterial som undervisningen utgår från måste på ett tydligare sätt lägga en historisk och narrativ grund för denna typ av undervisning.

⁴ SOU 2010:37 Sverige för nyanlända utanför flyktingmottagandet

För att undvika missförstånd relaterade till begreppet ”svenska värderingar” bör boken tydliggöra att samhällsorienteringen i detta avseende bör ge kännedom om de normer och värderingar som i ett globalt perspektiv är särskiljande för Sverige (se WVS kulturkarta nedan). Vidare är det rimligen så att en människas värderingar är mindre intressanta än dennes handlingar. Följaktligen bör samhällsorientering för nyanlända fokuseras till vad man får och inte får lov att göra i Sverige, och vad som förväntas av Sveriges invånare. I korthet skulle detta kunna uttryckas som att samhällsorienteringen skall syfta till att lära känna svenska värderingar, men det som ska läras ut skall ha prägeln av universella värderingar så som de exempelvis kommer till uttryck i de mänskliga rättigheterna. Undervisningen bör å ena sidan visa på de faktiska skillnader som internationellt sett utmärker medborgare i Sverige och andra länder, å andra sidan ha sin grund i de lagar och andra av riksdagen antagna regelverk såsom grundlagar, lagar och FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Kommunikatörernas komplexa roll

Det finns ett uppenbart glapp mellan de krav och förväntningar som ställs på kommunikatörerna, och på vad de i praktiken har möjlighet att leva upp till. Kommunerna önskar rekrytera personer som talar god svenska, är förankrade i det svenska samhället, men samtidigt har goda kunskaper i modersmålet, och kan vara förebilder i språkgruppen. Kommunerna önskar vidare att kommunikatörerna har goda kunskaper i pedagogik, ämneskunskap med allmänbildning inom olika frågor, och färdigheter i att leda diskussioner. Här finns en mängd frågor att lösa kopplade till kommunikatörernas rekrytering, kompetenskrav, och möjlighet till vidareutbildning. En relaterad utmaning rör hur kommunikatörerna kan förmås att betrakta sig som offentliga tjänstemän med en tydlig identitet.

2. Bokens funktionalitet

Boken *Om Sveriges* upplägg och struktur behöver revideras för att ge ökat utrymme för information och dialog om rådande normer och värderingar. Strukturen för boken bör i sin helhet utgå ifrån mänskliga rättigheter, varefter faktatexten i boken appliceras utifrån detta perspektiv. I dagsläget har boken ett specifikt kapitel som handlar om mänskliga rättigheter, jämlikhet och jämställdhet, vilket gör att dessa perspektiv blir fristående från resterande kapitel. De mänskliga rättigheterna bör istället integreras i hela boken och utgöra en gemensam värdegrund som reglerar andra normer och värderingar i samhället. I boken är det även viktigt att belysa mänskliga rättigheter, jämlikhet, och jämställdhet ur ett historiskt perspektiv, samt att perspektiven sätts relateras till både ett internationellt och ett nationellt sammanhang. Av vikt är också att tillsammans med normerna och idealen på empirisk bas illustrera de faktiska förhållandena i form av statistik med olika mått på (o)jämställdhet, jämlikhet, religionsfrihet och olika samlevnadsformer.

I förslaget till den nya strukturen är det viktigt att det genom hela boken framgår vad som är universella mänskliga rättigheter, vilka rättigheter och skyldigheter som regleras i svensk lagstiftning, och vad som är vitt omfattade politiska attityder i samhället.

På så sätt kan samhällsorienteringen sammantaget skapa en realistisk bild av de legala möjligheter som står till buds för att, enskilt och kollektivt, möjliggöra integration. I linje med vad vi föreslagit inledningsvis bör det på sikt, sida vid sida med en sådan skrift, finnas en samhällsvetenskaplig lärobok om det svenska samhällets utveckling, uppbyggnad och funktion. Där sker bland annat en akademiskt baserad kritisk och allsidig granskning av olika samhälls-, kultur-, värderings- och sekulariseringsteorier. Som en tredje typ av undervisningsmaterial bör det finnas en informativ myndighetsförankrad skrift som utgör från rollen som bland annat skattebetalare, abonnent på el- och vatten, socialförsäkringstagare och konsument på olika marknader. I den bör också upplysningar ges om vilka särskilda regler som gäller i kris- och katastroflägen.

Kapitelstrukturen och innehållet under kapitlen bör ses över för att öka läsvänligheten och för att få en röd tråd genom hela boken när det kommer till mänskliga rättigheter. Förslagsvis skulle boken kunna inledas med en kort historik kring framväxten av ett demokratiskt styrelseskick i Sverige samt de grundläggande värden som välfärdsstaten baseras på, såsom mänskliga rättigheter, jämlikhet och jämställdhet etc. Därefter borde kapitlen utgå från rättigheter och skyldigheter enligt svensk lagstiftning. Exempelvis kan rätten till utbildning ligga till grund för ett kapitel om skola/utbildningsystem, rätten till hälsa skulle kunna ligga till grund för ett kapitel om vård. Kapitlet om arbete skulle vidare kunna utgå från förhållandet mellan skatt och välfärd, samt tvåförsörjningsmodellen, osv. Detta upplägg öppnar även upp för mer problematiserade diskussionsfrågor eller värderingsövningar.

En revidering utifrån mänskliga rättigheter kräver en genomgång av all faktatext i boken. Detta för att säkerställa att all relevant information utifrån dessa perspektiv kommer med, men också för att ta bort upprepningar av fakta i boken som man idag kan stöta på.

För att ge ett ökat utrymme för information och dialog om normer och värderingar krävs det att andra områden i boken minskar i omfång. Förslag på texter som kan kortas ner är t.ex. källsortering, el-leverantör, skattenivåer, allemansrätten. Istället för att gå in på detaljnivå i dessa ämnen skulle man kunna fokusera på värderingarna och principerna som ligger bakom. Texter som eventuellt skulle kunna tas bort i sin helhet, och som hanteras bättre av andra myndigheter är förslagsvis texten om bristyrken, skriva CV, ersättningsnivåer i föräldraförsäkringen, etc. Mycket av texten i boken är skriven på detaljnivå, texten skulle istället kunna skrivas på en mer övergripande nivå för att bli mer användarvänlig, och det skulle även minska antalet fortlöpande revideringar. En mer övergripande text med hänvisning vidare till berörd myndighet för mer information uppmuntrar läsaren till fortsatt kunskapsinhämtning.

I fokusgrupperna som har genomförts med kommunikatörer och deltagare ur samhällsorientering framträder bilden av att boken i begränsad omfattning används för

undervisning i klassrummet. Istället används boken för inläsning och förberedelser innan lektioner, samt som referensverk för kommunikatörerna. Boken anses inte heller vara användarvänlig, utan tung till både innehåll och utformning. Det har också framkommit önskemål om en mindre faktsäckad bok och mer utrymme för interaktiva övningar och dialog.

Givet att 60 timmar är en mycket begränsad tid för samhällsorientering behöver en hårdare prioritering göras avseende vad som ska förmedlas. Sannolikt bör man även tydliggöra vilka delar i materialet som är fundamentalt, och vad som är av mer sekundär natur. Kännedom om svensk lag, rättigheter och skyldigheter bör i detta sammanhang förläggas till den första kategorin, medan kännedom om exempelvis källsortering, val av el-leverantör eller pensionsförvaltare, förläggas till den senare.

3. Innehållsliga synpunkter

Svenska värderingar

Avsnittet ”Finns det något typiskt svenskt?” anger klimatets påverkan, naturen, alkohol och förhållande till tid, som typiskt för Sverige. Det saknas dock en beskrivning av hur värderingar kopplade till individualism, sekularisering, eller jämställdhet är utmärkande för Sverige i en global kontext. I syfte att förebygga en sorts svensk blindhet för den egna kulturens särart, eller ifrågasättande av huruvida det finns värderingar som är mer vanligt förekommande i Sverige, behöver Sverige på ett tydligare sätt sättas in i en värderingsmässigt global kontext. Ett pedagogiskt verktyg för detta ändamål är World Value Survey’s ”kulturkarta” som tydliggör att Sverige är ett ytterlighetsland avseende värderingar kopplade till individualism och sekularitet.⁵ Undersökningen bygger på enkätintervjuer med cirka 1200 personer från varje land, och mynnar ut i kontinuerliga uppdateringar av en kulturell världskarta. Kartan delar in länderna i olika kulturella ursprung och vidare efter två axlar, beroende på hur svaranden i respektive land ser på maktförhållanden respektive religionens roll i samhället.

⁵ World Value Survey, Cultural Map: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp?CMSID=Findings>

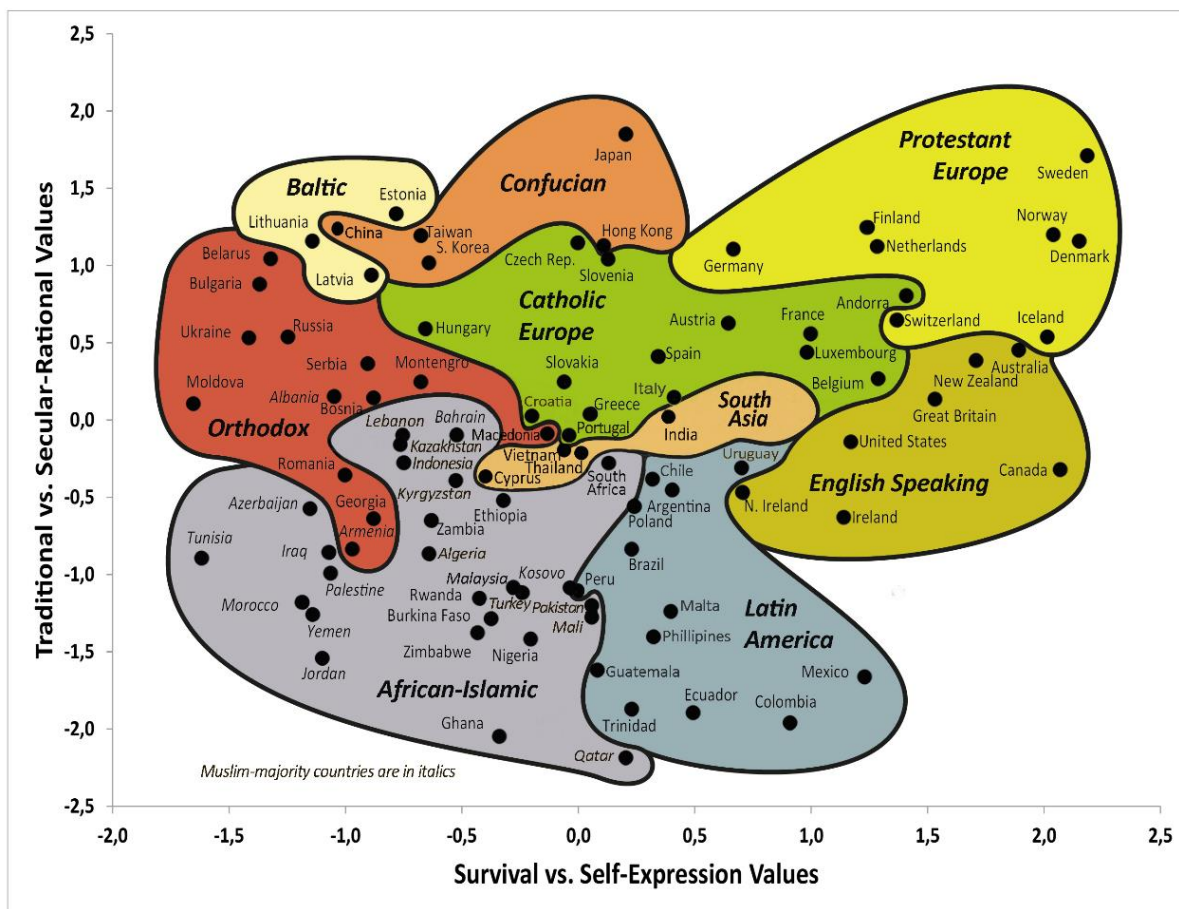

Bild 1: World Value Survey's kulturkarta (2010-2014)

Vid en revidering av boken bör kartan och de frågor som den beskriver ges ett framträdande utrymme, bland annat av följande skäl:

- Den kulturella världskartan uppnår grundläggande krav om en objektiv och trovärdig bedömning. Detta har flera fördelar, bland annat för att undvika värderelativism eller evidenslösa utgångspunkter.
- Kunskaper om spännvidden mellan självförverkligande och överlevnad, respektive sekularisering och traditionsbundenhet, är ett stöd för att identifiera egenheter i svenska regler och system, inklusive de som boken *Om Sverige* behandlar. Detta gäller bland annat de individualiserade försäkringssystemen, de pedagogiska målsättningarna för skolan, arbetslinjens centrala ställning för etableringsprocessen, vissa regler för boende och uthyrning, med mera. Det är också upplysande bakgrund för genomgången av de svenska traditionerna, kyrkans roll i samhället och bemötandet av minoritetsreligioner och deras seder och bruk.

Vidare behöver större fokus ägnas åt att tydliggöra att det finns olika typer av normer och värderingar där en del är stadgade i lagar, andra är outtalade men brett accepterade

sociala koder, medan åter andra är informella minoritetsnormer. Det är i sammanhanget även viktigt att tydliggöra skillnaden mellan ideal och verklighet; mellan å ena sidan officiella deklARATIONER om mänskliga rättigheter, och å andra sidan att rätten till exempelvis arbete eller bostad inte sällan brister i uppfyllnad. Det är också viktigt att betona att den historiska utveckling som utmärker vårt land inte i någon enkel mening kan sägas vara idealisk ur alla synvinklar samt att Sverige ger utrymme för många olika sätt att gestalta sina liv i kraft av de friheter som den svenska lagstiftningen garanterar. I något sammanhang bör också sanktionssystemen, åtal och straff få en utförlig beskrivning.

3.1 Synpunkter på kapitel fyra *Individens rättigheter och skyldigheter*

Det bör tydligare framgå att mänskliga rättigheter är universella värderingar och inte får begränsas till svenska värderingar. Det saknas här en koppling mellan framväxten av mänskliga rättigheter, jämlikhet och jämställdhet och svensk historia. Det är vidare viktigt att skapa ett sammanhang för att förtydliga hur rättigheter och skyldigheter har bidragit till det svenska välfärdssamhällets framväxt. Men också hur de har bidragit till de normer och värderingar som råder i samhället idag.

I kapitlet görs ett urval av mänskliga rättigheter men det framkommer inte på vilka grunder detta urval sker, vilket bör förtydligas. Detsamma gäller de deklARATIONER och konventioner om mänskliga rättigheter som presenteras. Risker när vissa rättigheter och konventioner lyfts fram, och inte andra, är att vissa rättigheter framstår som viktigare än andra. Vidare behöver förhållandet mellan mänskliga rättigheter, jämlikhet och jämställdhet benämnas ut och bli tydligare. I kapitlet bör det också skrivas fram en tydligare koppling mellan de universella mänskliga rättigheterna och de rättigheter och skyldigheter som finns reglerade i svenska lagstiftning, i dagsläget blandas universella mänskliga rättigheter med svensk lagstiftning.

Det kan upplevas som att de personer som skrivit boken har en särskild agenda kring att lyfta hedersrelaterat våld, mäns våld mot kvinnor, människohandel och kvinnlig könsstympning specifikt till bokens målgrupp. Det är i detta sammanhang viktigt att vara medveten vilket budskap som kommuniceras i detta avseende.

Bokens texter behöver ses över utifrån terminologi, ordval och formuleringar när det kommer till de texter som berör mänskliga rättigheter. Det är viktigt att texterna utgår från ett rättighetsperspektiv för att inte skuldbelägga läsaren. Exempelvis bör texten avseende lagen om fri abort inte hänvisa till ett barn utan istället till rätten att inte fullfölja graviditeten. Den som skriver texter om rättigheter behöver förutom sakkunskap i ämnet kommunicera en hänsyn och respekt. Ett exempel när detta brister är stycket som heter kvinnlig könsstympning som bör skrivas om i sin helhet.

Texterna som handlar om jämställdhet bör utvecklas. De exempel som tas upp i boken bör beskriva kvinnor och män, flickor och pojkar som aktiva individer. Detta i syfte att bryta ner könsstereotypa mönster. När man lyfter upp exempel som att det fortfarande är fler män än kvinnor som är chefer och startar företag i Sverige är det

viktigt att presentera exempel där jämställdhetssträvanden lett till förändring. Det bör i detta sammanhang även informeras om politiska reformer som har påverkat jämställdheten i en mer positiv riktning såsom barnomsorg och föräldrapenning. Det är viktigt att förtydliga i texten att jämställdhetslagen är ersatt av diskrimineringslagstiftningen.

Texten som handlar om diskriminering och de olika diskrimineringsgrunderna behöver förtydligas. Här behöver man bland annat tydligare belysa rasism och hatbrott under diskrimineringsgrunden etnisk tillhörighet. Texten om funktionsnedsättning och tillgänglighet behöver utvecklas bland annat när det gäller att tillgänglighet är en rättighet. Det bör finnas tydligare information om vart en person kan vända sig om den har blivit utsatt för diskriminering.

De texter som berör barns rättigheter behöver kompletteras med principen om barnets bästa. Barns rättigheter behöver belysas i relation till t.ex. skola, elevhälsa, BVC, Socialtjänsten, och förtydliga att myndigheterna och institutioner ska utgå från barnets bästa och barnets behov. Vidare behöver barns delaktighet och rätten att komma till tals lyftas fram. De bör i sammanhanget understrykas att barn inte ska agera tolk i kontakten med förskola, skolan, myndigheter eller sjukvården. I boken saknas även ett ungdomsperspektiv samt en ansats att belysa västvärldens ungdomskultur. Boken bör även här upplysa om vilka rättigheter unga vuxna har som bor hemma. Det är även viktigt att hänvisa vidare till Barnombudsmannen.

Texterna som behandlar hedersrelaterat våld, barnäktenskap, mäns våld mot kvinnor, prostitution och människohandel bör konkretiseras genom lagtext och information om påföljd och konsekvenser. Vidare bör information ges om var man kan vända sig för att få hjälp. Texterna kring mäns våld mot kvinnor behöver revideras och utgå från vad som lyfts inom den nationella strategin så att parallella spår inte uppstår. Stycket om prostitution och människohandel bör utvecklas utifrån den nationella strategin för att motverka prostitution och människohandel.

Texten om normer behöver kompletteras med ett historiskt sammanhang om hur normer och värderingar har växt fram i Sverige. Stycket behöver kommunicera att normer är möjliga att förändra. Boken lyfter upp ett individualistiskt och ett kollektivt perspektiv på familjebildning. Dessa perspektiv blir alltför förenklade och behöver problematiseras mer.

Det är vidare viktigt att texterna är proportionerliga i förhållande till varandra. Som det ser ut idag finns mycket text om jämställdhet och mäns våld mot kvinnor, men väldigt lite text kring etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning och tillgänglighet. Det finns ingen text om rätten till utbildning eller hälsa i detta kapitel. Även övriga kapitel behöver granskas för att säkerställa en någorlunda jämn fördelning. Exempelvis finns nu lika mycket text om alkohol som det finns om föräldraskap.

3.2 Övriga synpunkter på boken Om Sverige

I fokusgrupperna efterfrågades mer information kring normer, koder, oskrivna regler, sex och samtycke, barns rättigheter, arbetsmarknad, jämställdhet och värderingar.

Kapitel 1 *Att komma till Sverige*, i de stycken som behandlar Sveriges historia bör tydligare lyfta fram jämställdhetshistorien och lyfta fram kvinnors insatser. Vidare behövs förklarande text kring folkhemstanken. Det är även viktigt att lyfta fram de mörkare dragen i Sveriges historia, såsom exempelvis svält, förtryck av religiösa minoriteter, den historiska bakgrunden till emigrantvägen till Amerika, och rasbiologiska institutet. Utöver detta bör framväxten av de folkrörelser och rättighetskamper som har präglat Sverige, belysas.

I ljuset av att många invandrare som kommer till Sverige identifierar sig med en religiös tradition framstår den svenska föreställningen att religion enkelt kan särskiljas från det offentliga och hänvisas till en privat sfär som främmande. Givet betydelsen av religion som en central källa för värderingar, och den potential som finns för kulturkrockar i mötet mellan troende invandrare och vad som kallats världens mest sekulariserade land, behöver större utrymme ges åt religionsrelaterade frågor.

Stycket ”Religion i Sverige”, (s.27) är undermåligt och behöver skrivas om då det uppvisar betydande begreppsförvirring avseende begreppen ”sekulär”, ”sekulariserad”, och ”sektarism”. Boken blandar samman det faktum att Sverige är en sekulär stat (dvs. att Sverige är en konfessionslös stat där kyrka och stat är institutionellt separerade), med att svenskarna är ett av världens mest sekulariserade folk (sett till exempelvis antal kyrkobesök). Vidare måste varje referens till Sverige som ”sekulärt samhälle” (där man sannolikt egentligen menar ”sekulär stat”), tas bort. Detta då sekulära samhällen (om man ens kan föreställa sig sådana) inte är förenliga med demokratiska värderingar. Det är framförallt ett demokratiskt problem om troende uppfattar det som om de inte kan engagera sig politiskt och samtidig vara troende. Det är vidare av vikt att religion belyses ur ett brett rättighetsperspektiv där både rätten till religion och rätten till frihet från religion betonas, såsom det exempelvis regleras i Regeringsformen 2:1, 5 stycket samt i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna artikel 9:1. Innehållet i dessa paragrafer behöver närmare preciseras. Grundlagens vaktslående och uppmuntran av religiös och etnisk pluralism, liksom samfundens autonomi och självstyrelse, måste också presenteras. En väg framåt för att undvika en situation där ”den sekulära svensken” framställs som rationell och neutral i kontrast till ”den vidskeplige invandraren”, är att tillgodogöra sig ett post-sekulärt synsätt. Enligt detta perspektiv betonas insikten att världen inte enkelt kan delas in i religiöst och sekulärt.

Kapitel 2 *Att bo i Sverige* bör uppdateras avseende den svenska bostadskrisen och svårigheten att erhålla bostäder. Andra viktiga begrepp som bör betonas i kapitlet är tätort, kransort, glesbygd, förort, trångboddhet och segregering, liksom tillåtna och otillåtna krav från hyresvärderna. Vidare framställer kapitlet möjligheter till äganderätt som nästan utesluten. Komplettera med information om sociala bostäder, familjehem

och andra förekommande boendeformer, liksom rättigheter och stödinsatser för hemlösa.

Kapitel 3 *Att försörja sig och utvecklas i Sverige* behöver utvecklas utifrån förhållandet mellan skatt och välfärd. Centralt i detta sammanhang bör vara att samhället bygger på att alla som kan arbeta gör det, och på så sätt bidrar till vår gemensamma välfärd. Vidare behöver information ges om den svenska normen om tvåförsörjningsmodellen. Avsnittet om jämställdhet på arbetsmarknaden bör kompletteras med att det är förbjudet att diskriminera utifrån föräldraledighet/graviditet när personen söker arbete, att det är möjligt att gå ner i tid när man arbetar och har barn, rätt att ta ut föräldraledigt etc. Viktigt att lyfta fram även andra förekommande ojämlikhetsproblem på arbetsmarknaden exempelvis relaterade till migrationsstatus eller funktionsförmåga.

Utbildning för barn och vuxna bör finnas i ett eget kapitel. Det är i detta sammanhang viktigt att trycka på att barn har rätt till utbildning och att den är kostnadsfri. Texten behöver även kompletteras med information om var man som barn eller vårdnadshavare kan vända sig om man är missnöjd eller har synpunkter på utbildningen i skolan.

Kapitel 7 *Att vårda sin hälsa i Sverige* behöver utvecklas. Texterna om psykisk hälsa behöver omformuleras för att minska risken för stigmatisering. Texten om kvinnlig könsstympning bör flyttas från kapitel fyra Individens rättigheter och skyldigheter till kapitel sju *Att vårda sin hälsa i Sverige*. Texten om kvinnlig könsstympning bör kompletteras med information om lagstiftning och tydligare kunna kopplas till den nationella strategin mot könsstympning. Det behövs även tydligare information om vilken hjälp en person kan få inom sjukvården.

Boken behöver för övrigt kompletteras med mer information om sexuell och reproduktiv hälsa, sexuellt våld, samtyckeslagstiftningen, föräldrastöd, barns hälsa, samt till vilken instans man ska vända sig om exempelvis blivit diskriminerad inom sjukvården, eller om vårdgarantin inte uppfylls.

4. Pedagogiska synpunkter

4.1 Boken om Sverige ur ett pedagogiskt perspektiv

Texterna är framtagna av sakkunniga inom ett flertal områden vilket har bidragit till att de idag spretar och saknar ett enhetligt språk. Både deltagare och kommunikatörer uppger stundtals att boken är alltför faktamässigt tung och svårtillgänglig. Texterna skulle därför behöva omarbetas av någon som har pedagogisk kunskap och erfarenhet av att skriva läromedel. Det är dock viktigt att denna person arbetar nära de personer som är sakkunniga inom områdena mänskliga rättigheter eftersom dessa perspektiv bör integreras i hela boken. I nuvarande upplaga krävs goda språkkunskaper för att kunna tillgodogöra sig boken. Det är här viktigt att beakta de personer som inte kan läsa eller har en kort utbildningsbakgrund. Det är därför viktigt att texterna klarspråkgranskas men även att se över möjligheterna till att ta fram lättläst material för de personer som är i behov av det.

Det finns behov av mer genomarbetade diskussionsfrågor och övningar efter varje kapitel. De mänskliga rättigheterna bör i detta sammanhang framhållas som en gemensam värdegrund och därmed en trygg utgångspunkt för samtal om normer och värderingar över etniska, kulturella, religiösa och språkliga gränser. De bygger på en grundläggande respekt för alla individers människovärde, vilket blir till ett pedagogiskt stöd då det annars finns en risk att samhällsorientering om etik, normer och värderingar skapar diskussion om rätt och fel, lämpligt och olämpligt, svenskt och icke-svenskt.

Givet den mycket begränsade tid som är avsatt för samhällsorientering skulle ett mer effektivt utnyttjande av undervisningstiden sannolikt uppnås om man sektionerade klasserna på basis av utbildningsnivå där så är möjligt. Resonerande och reflekterande samtal om värderingar där alla deltagare involveras är enklare att uppnå i en klassrums-situation där skillnaderna i detta avseende inte är alltför stora.

4.2 Pedagogiskt stöd till kommunikatörerna

Utifrån ett deltagarperspektiv framgår att boken uppskattas i fysisk form på modersmål och att den i första hand används som ett uppslagsverk. Det är emellertid samhällskommunikatören som är den avgörande faktorn för att förvärva de fördjupade kunskaper som bland annat det aktuella uppdraget avser. Den lärandeprocess som tar form i klassrummet utifrån kommunikatörens förmåga att skapa diskussion och reflektion är mycket uppskattad av deltagarna. För att tillgodose deltagarnas behov av framgångsrik samhällsorientering är satsningar som förstärker kommunikatörens roll i undervisningen centrala. Det finns också en stor efterfrågan vad gäller praktiska moment och interaktiva inslag, pedagogiska verktyg som en bok inte kan tillhandahålla.

Det räcker inte att ta fram bra utbildningsmaterial, om det inte samtidigt förmedlas av goda kommunikatörer. Det är i detta sammanhang svårt att överskatta betydelsen av kompetenta kommunikatörer. I synnerhet givet vad som tidigare angetts i styckena *Stora ojämlikheter* och *Kommunikatörernas komplexa roll*.

I förordningen anges att dialog och reflektion ska ges utrymme i samhällsorientering, helst på deltagarens modersmål. Undervisningen är alltså inte tänkt att primärt utgöras av enkelriktad kommunikation, vilket ställer krav på kommunikatörernas förmåga att leda samtal. I våra intervjuer och samråd är en återkommande synpunkt att kommunikatörerna behöver någon form av metodstöd och handledning som kan underlätta för dem att undervisa, samt att leda samtal. Detta gäller i synnerhet värderingsövningar där det är viktigt att samhällskommunikatörerna är rustade för att hantera de stundtals etiskt laddade ämnen som kommer upp. Detta ställer vidare krav på att kommunikatörerna, förutom språkkunskaper och ämneskunskaper, även besitter kunskap i pedagogik och didaktik. Idag är det upp till varje kommun och/eller utbildningsanordnare att ta fram kravprofil och eventuell utbildning till SO-kommunikatörerna. I samråden, men även i andra sammanhang, har frågan om att införa någon form av certifiering av SO-kommunikatörerna kommit upp. En sådan certifiering får även anses var en förutsättning för att införa eventuell examination av deltagarnas kunskaper. Vi delar här

den tidigare utredarens synpunkter avseende behovet av att säkerställa nationell likvärdighet och en hög kvalitet på samhällsorienteringen, och att detta sannolikt kräver särskilda insatser på högskolenivå.⁶

5. Slutsatser och rekommendationer

Länsstyrelsen delar regeringens bild av att de senaste årens kraftiga ökning av antalet asylsökande och nyanlända har ökat behovet av tidig och tydlig information om det svenska samhället och om rättigheter, skyldigheter och möjligheter i Sverige. Denna bild bekräftas genom de webenkäter och samråd som anordnas inom ramen för det aktuella uppdraget där kommuner, regioner och utbildningsanordnare ger uttryck för att mer utrymme bör ges åt normer och värderingsfrågor inom ramen för samhällsorienteringen för nyanlända.

Samhällsorienteringen regleras inte som svenska för invandrare (sfi) gör utifrån en läroplan, kursplan samt ämnesplan som är framtagen av Skolverket. Istället är varje kommun ansvarig att ta fram plan för samhällsorientering. Detta gör att det är svårare att följa upp och att kvalitetssäkra att likvärdig samhällsorientering ges över hela landet. Varje kommun är skyldig att erbjuda samhällsorientering till nyanlända invandrare som är folkbokförda i kommunen. Det är dock inte obligatoriskt för den enskilde att delta i samhällsorienteringen förutom då det står inskrivet i den individuella handlingsplan inom etableringsprogrammet som Arbetsförmedlingen beslutar om, vilket riskerar bidra till att färre deltar. Gör Arbetsförmedlingen bedömningen att det är arbetsmarknadspolitiskt motiverat att den nyanlände i stället deltar i andra insatser inom etableringsprogrammet så riskerar samhällsorientering att utgå i den individuella handlingsplanen.

Utifrån våra samlade erfarenheter menar vi att det inte längre är vare sig rimligt eller effektivt att utveckla och kvalitetssäkra samhällsorienteringen med mindre än att de innehållsliga målen och de pedagogiska ambitionerna fastställs i en nationell läroplan som Skolverket får i uppdrag att utveckla i samråd med företrädare för länsstyrelser och kommuner. De olikheter som i dag utvecklas mellan olika beställare och utbildningsanordnare i landet är förståelig men i längden både oförsvarlig och ohållbar. Erfarenheterna från deras arbete bör emellertid noggrant utvärderas och tas till vara för att skapa en ökad rättssäkerhet i förutsättningarna för etableringen av nya svenskar.

Den långsiktiga strävan anser vi bör vara att skapa en likvärdighet i samhällsorienteringen utifrån demokratins och rättsstatens principer, internationella och nationella regelverk demokratins samt samhällsvetenskaplig forskning. På denna grunde kan sedan universitet och högskolor utveckla kursplaner liksom läroböcker och annat undervisningsmaterial kan tas fram av läromedelsförlag och berörda myndighetsinformatörer. I avvaktan på en sådan, auktoritativ läroplansutveckling för SO för nyanlända bör och kan Sverigeboken revideras i väsentliga avseenden.

⁶ SOU 2010:37, s.16

Sammanfattningsvis följer här rapportens centrala rekommendationer i punktform:

- **Utgå från en MR-tematik**
Bokens upplägg bör utgå ifrån en struktur som baserar sig på de mänskliga rättigheterna och andra rättigheter och skyldigheter som regleras i riksdagens antagna regelverk. Genom att använda de mänskliga rättigheterna tematiskt kan ett mer sammanhängande strukturerad anslag uppnås. Boken bör även på ett tydligare sätt än nuvarande version erkänna de mänskliga rättigheternas ställning som en gemensam värdegrund som reglerar andra normer och värderingar.
- **Skilj på sedvänja, rådande normer, och lag**
Boken bör sträva efter att skilja på vad som har prägeln av kulturell sedvänja och på vad som är rättigheter och universella värderingar. Annorlunda uttryckt bör orienterande kulturell kunskap om vilka värderingar som är vanligt förekommande i Sverige tydligt skiljas från undervisning om vad som är svensk lagstiftning och mänskliga rättigheter.
- **Integrera rättsliga normer i hela boken**
Perspektiv som rör rättsliga normer bör integreras i samtliga kapital, istället för att hänvisas till särskilda kapitel.
- **Begränsa bokens omfång genom fokusering**
Boken behöver fokuseras genom att materialet begränsas. Givet att 60 timmar är en mycket begränsad tid för samhällsorientering behöver en hårdare prioritering göras avseende vad som ska förmedlas. Sannolikt bör man även tydliggöra vilka delar i materialet som är fundamentalt, och vad som är av mer sekundär natur. Kännedom om svensk lag, rättigheter och skyldigheter bör i detta sammanhang förläggas till den första kategorin, medan kännedom om exempelvis källsortering, val av el-leverantör eller pensionsförvaltare, förläggas till den senare.
- **Bok och web-baserad plattform**
Deltagarna bör ges tillgång till både en samlad fysisk bok, men även en web-baserad plattform med interaktivt material som kan levandegöra materialet genom mer praktiska exempel i syfte att underlätta samtal om normer och värderingar.
- **Stötta kommunikatörerna**
Kommunikatörerna bör utrustas med ett standardiserat pedagogiskt metodstöd med förslag på lektionsupplägg och lämpliga gruppdiskussioner med förberedda frågeställningar.

- **Pedagogisk granskning**

Bokens texter bör genomgå en pedagogisk och språklig granskning i syfte att främja bokens läsbarhet och tillgänglighet.

Bilaga 1:

Rapport från Göteborgs Stads fokusgrupper med deltagare och kommunikatörer

För att ta reda på hur deltagare i samhällsorienteringen samt undervisande kommunikatörer ser på boken Om Sveriges roll för lärandet i kursen har fokusgruppsintervjuer genomförts. Nedan följer resumé från dessa samt en kort beskrivning av hur Göteborgs Stad arbetar med samhällsorientering.

Samhällsorientering på Integrationscentrum

Integrationscentrum, Social resursförvaltning Göteborgs Stad är den aktör som ansvarar för utförande av samhällsorientering för de 13 kommuner som ingår i Göteborgsregionens kommunalförbund. Kursen i samhällsorientering omfattar 60 timmar fördelat på 20 lektioner. Utöver lektionstimmarna ingår två obligatoriska studiebesök där deltagarna träffar representanter från olika externa aktörer såsom SVT, polisen och LO.

På Integrationscentrum arbetar ett 40-tal samhällskommunikatörer med olika anställningsform, både fast- och timanställda. Under 2017 registrerades ca 2 400 deltagare på kursen i samhällsorientering, och här bedrivs kurser på 12 språk. De största språken är arabiska (62 %), somaliska (11 %) och tigrinja (10 %).

Metoden för samhällsorientering på Integrationscentrum fokuserar på att lärande och förståelse för det svenska samhället främjas genom värderingsövningar, diskussion och reflektion. Boken om Sverige utgör ett av flera undervisningsmaterial och delas ut vid kursstart. Sedan hösten 2016 delas boken ut på arabiska, men övriga språkgrupper får den svenska utgåvan. Undervisningen utgår från en digital lärplattform, samhallsorientering.se. Denna plattform är en samlingsplats för undervisningens olika delar. Deltagarna får via sin inloggning tillgång till de powerpointpresentationer som ligger till grund för varje lektion samt boken Om Sverige. Här finns även interaktiva inslag relaterade till lektionernas ämnen såsom filmer, artiklar och länkar vilket också stimulerar fortsatt kunskapsinhämtande. Ambitionen med plattformen är att ge deltagarna obegränsad tillgång till kursmaterialet. Möjligheten att kunna förbereda sig inför lektionerna samt gå tillbaka och repetera i efterhand syftar till att frigöra mer tid till diskussion i klassrummet. Kommunikatörernas version av plattformen innehåller även en lärarhandledning med både lektionsplanering och förslag på diskussions- och värderingsövningar.

Vad gäller kursens värdetunga delar har Integrationscentrum identifierat flera fördelar med att både en manlig och en kvinnlig kommunikatör leder dessa pass. Inte minst för att understryka jämställdhetsperspektivet och uppmuntra kvinnor att aktivt delta i samtalen. Även om det är resursmässigt svårt att genomföra är det ett fortsatt mål för verksamheten utifrån de positiva utfallen.

Vad tycker deltagarna om kursen och boken Om Sverige?

Vid kursens slut utvärderar deltagarna på Integrationscentrum kursens innehåll och upplägg. Av utvärderingarna framgår bland annat att man önskar boken tryckt på modersmålet eftersom det underlättar självstudier. Andelen personer som tar del av boken på modersmål har ökat sedan höstterminen 2015. Denna ökning kan kopplas till bättre information om informationsverige.se där boken finns att tillgå på flera språk, samt att arabisktalande deltagare numera får boken på arabiska. Boken Om Sverige får höga betyg, 4,3 på en femgradig skala, värt att notera är dock att den skattas lägre än kommunikatorens ämneskunskaper, bemötande, engagemang och förmåga att lära ut.

2016 genomförde Integrationscentrum fokusgruppsintervjuer kring temat jämställdhet. I intervjuerna framkommer att både män och kvinnor tycker att lektionerna om jämställdhet och kvinnors rättigheter är viktiga. Flera kvinnor uppger att de känner sig stärkta av vetenskapen om sina rättigheter⁷.

Fokusgrupp med deltagare på kursen i samhällsorientering

Inför det aktuella uppdraget har en fokusgruppsintervju genomförts med sju arabisktalande personer, varav tre kvinnor och fyra män. Samtliga har läst minst 17 av samhällsorienteringens 20 lektioner.

Diskussionerna i gruppen ligger i linje med vad deltagare uttryckt i tidigare års utvärderingar. Deltagarna uppskattar boken Om Sverige i fysisk form och använder den som ett uppslagsverk. Samtliga föredrar boken på modersmålet. Det framgår tydligt att boken inte är central under lektionstiden eller för att skapa fördjupad förståelse för lagar, regler, normer och värderingar som rör de värdeladdade ämnen uppdraget avser. Deltagarna beskriver att diskussionsövningar och interaktiva inslag är avgörande pedagogiska verktyg för att nå viktiga kunskaper och insikter om Sverige. Man efterfrågar fler workshopsliknande inslag och framförallt fler filmer i undervisningen. Kommunikatörernas kompetens lyfts dock som den mest avgörande faktorn för en bra samhällsorientering.

Flera deltagare vittnar om en vilshenhet vad gäller att uppfostra barn i Sverige. Rädslan för socialtjänsten är utbredd, särskilt utifrån det faktum att det är en myndighet som kan omhänderta barn. Det framgår att behovet av en mer nyanserad bild av socialtjänsten är stort. Det är viktigt att utifrån barns rättigheter också fokusera på den hjälp och de familjestödjande insatser som föräldrar kan ansöka om. Utifrån samtalet om barns rättigheter och barnuppfostran framförs önskemål om att komplettera information om lagar och regler med fler vardagsnära tips och tillvägagångssätt. Deltagarna ut-

⁷ http://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/samhallsorientering/kurs-om-sverige/utvarderingar!ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLM-nMz0vMAfIjo8ziTYzcdQy9TAy9DXwd3QwcQ4xMnFwDXA1DnYz1w8EKAgxdHA1NQAo8DIEKA13N_INcTQwMfEz1o4jRb4ACHA2cgoycjA0M3P2NiNOPR0EU-hvHIFukX5IaGhjoqKgIAowVYwg!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

trycker en vilja att "göra rätt" enligt den svenska kontexten och önskar fördjupad inblick i hur det är att vara förälder i Sverige. De kunskaper som efterfrågas är inte av den karaktär som går att läsa sig till i en bok, utan snarare en förståelse vilken internaliseras genom dialog och praktiska övningsmoment.

Lektionerna om jämställdhet och jämlikhet är också mycket uppskattade av deltagarna. Att lära sig om den historiska utvecklingen kring jämlikhet i Sverige är bra eftersom det skapar förståelse för rådande lagar och normer.

Majoriteten av gruppen vill läsa mer samhällsorientering då det tar tid att integreras och varken kursen eller boken Om Sverige upplevs som tillräcklig. Flera påpekar också att samhällsorienteringen borde innehålla mer information och praktiska verktyg för hur man söker arbete då man som nyanländ primärt vill bli självförsörjande.

Fokusgrupp med samhällskommunikatörer

För att belysa undervisarnas syn på Om Sverige har en fokusgrupp med fyra samhällskommunikatörer genomförts.

Kommunikatörerna uttrycker att boken främst används som bakgrundsmaterial och informationskälla till att förbereda lektionerna. Sällan är den ett verktyg i klassrumssituationen. Istället efterlyser kommunikatörerna mer stöd och kompetensstärkande insatser kring pedagogik och metodik för att bättre kunna arbeta med diskussion och reflektion. Det är i samtalet som lärande och förståelse för normer och värderingar faller bäst ut. För att stimulera denna process använder kommunikatörerna olika interaktiva inslag som filmer, artiklar och värderingsövningar. Kommunikatörernas roll i samhällsorientering kan inte nog betonas när det gäller att skapa möjlighet till diskussion och reflektion, vilket i sin tur syftar till att ge nyanlända den känsla av medborgaranda som Erik Amnå belyser i sin utredning⁸. De samtal och situationer som uppstår i klassrummet kräver mod, kunskap och kompetens att hantera och stimuleras av professionsstärkande insatser. Att få utvecklas och höja sin professionella förmåga är mycket efterlängtat bland kommunikatörerna.

Vidare lyfter kommunikatörerna vikten av att sätta dagens Sverige i en historisk kontext eftersom det ger en ökad förståelse för rådande lagar och normer kopplade till ämnen som demokrati, barns rättigheter och jämställdhet. I detta avseende menar flera att boken Om Sverige är användbar i fråga om egen inläsning och lektionsförberedelse. Vad gäller deltagarnas läsning och användning av boken är kommunikatörernas bild att den varierar mycket mellan olika personer kopplat till utbildningsbakgrund. Det finns också en uppfattning att det saknas förtroende för boken då deltagare uttryckt att det finns ett glapp mellan den bild som beskrivs och den verklighet de själva möter.

⁸ SOU 2010:16 s. 24

Sammanfattningsvis framgår att boken Om Sverige i sig inte är tillräcklig för att nå de viktiga kunskaper och insikter som behövs då man är nyanländ till Sverige. Den lärandeprocess som tar form i klassrummet och kommunikatorens förmåga att skapa diskussion och reflektion är av central betydelse för att nå målen i det aktuella uppdraget. Viktigt att understryka är Om Sveriges funktion som komplement till det som händer i klassrummet och dess egenvärde i att vara en fysisk bok som med fördel läses på modersmål.

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Namn på stödmaterial	Myndighet/organisation som tagit fram det	Huvudsaklig målgrupp	Tema/perspektiv
Vägledningmaterial för pedagoger, studie- och yrkesvägledare	Arbetsförmedlingen	Pedagog, handledare eller studie- och yrkesvägledare	Arbetsmarknaden, jämställdhet, icke-diskriminering
Webbutbildning om jämlikhet för romer på arbetsmarknaden	Arbetsförmedlingen	Arbetsgivare och anställda som möter romer	Icke-diskriminering
E-utbildning studenters rätt i högskolan	Diskrimineringsombudsmannen	studenter, de som undervisar, administrativ personal och mångfaldshandläggare.	Studenters rättigheter
Mänskliga rättigheter på hemmaplan - inspiration för arbetet i kommunerna	Diskrimineringsombudsmannen	Kommunaställda	Mänskliga rättigheter i kommunal kontext
Vägar till rättigheter	Diskrimineringsombudsmannen	Den riktar sig i första hand till dig som är verksam i en ideell förening, ett nätverk eller en lokal aktionsgrupp som arbetar för allas lika rättigheter och möjligheter	Icke-diskriminering
Att mötas i hälso- och sjukvården	Diskrimineringsombudsmannen	Personal i hälso- och sjukvårde	Jämlik vård
Metodmaterial Könsspelet	ESF Jämt - Länsstyrelserna	N/A	Jämställdhet/normer
Undervisa i kontroversiella frågor	Europarådet (Skolverket har översatt till Svenska)	Lärare	Kontroversiella frågor/samtalstöd
Stödmaterial för samtal med nyanlända barn, elever och föräldrar kring ämnet idrott och hälsa	Flerspråkcentrum, Umeå kommun	Skolpersonal, Socialförvaltningen och Arbetsmarknadsförvaltningen	Barns rättigheter, demokratisk värdegrund och jämställdhet
Vaccinationer till människor på flykt	Folkhälsomyndigheten	Hälso- och sjukvårdens personal, men även landstingens förvaltningar	Hälso- och sjukvård
Vägledning för hälsoundersökningar för migranter	Folkhälsomyndigheten	Tjänstemän vid myndigheter samt personal inom hälso- och sjukvården	Hälsa- och sjukvård för asylsökande
Hbtq, normer & makt	Forum för levande historia	Till lärare i både grund- och gymnasieskolan	HBTQ-normer och makt (utifrån skolans styrdokument)

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Alla människor! Om rättigheter och lika värde	Forum för levande historia	Till lärare och elever i åk 4-6 som vill arbeta med mänskliga rättigheter och alla människors lika värde	Mänskliga rättigheter
Uppdrag: demokrati	Forum för levande historia	UPPDRAG: DEMOKRATI vänder sig till lärare som undervisar om demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter i åk nio och i gymnasieskolan.	Demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter (utifrån skolans styrdokument)
Information om Försäkringskassan till nyanlända (flera olika material)	Försäkringskassan	Fsk tanke är att presentationen ska användas av samhällsinformatörer/kommunikatörer i samhällsorienteringen, dels inom kommunen, dels av privata aktörer. Den kan även användas av lärare inom SFI eller andra som möter nyanlända.	Socialförsäkring
Utbildningsmaterial med ett normkritiskt perspektiv på sexualitet och identitet – för lärare och vuxna som	Grrl Tech (med finansiering från Allmänna arvsfonden)	Lärare	Sexuell och reproduktiv hälsa
Hiv handlar om oss - digital grundkurs	Hiv handlar om oss har tagits fram i ett projekt hos Social resursförvaltning i samarbete med Positiva Gruppen Väst. Projektet finansieras av Folkhälsomyndigheten.	Till dem som möter människor i sitt arbete	Sexuell och reproduktiv hälsa (HIV)
MIRA. Ett metodmaterial för dig som driver verksamhet för unga nyanlända!	Huddinge kommun och Länsstyrelsen Stockholm	Skolpersonal som arbetar med nyanlända unga från 13 år	MIRA står för: migration, integration, reflektion och attityd. Metoderna är
I det nya landet	Individuell människohjälp (IM)	Skolpersonal som möter nyanlända	Värdegrundsarbete
Handbok i mänskliga rättigheter på kommunal nivå	Institutet för studiet av mänskliga rättigheter (ISHR) på uppdrag av Integrations- och jämställdhets-departementet	Kommunala tjänstemän	Mänskliga rättigheter
JämOs handbok mot könsmobbning i skolan	JämO	Pedagoger i skolan	Jämställdhet

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Jämställt föräldraskap - för barnens bästa	Projekt inom mödra- och barnhälsovården i Skåne och drevs i regi av Kunskapscentrum barnhälsovård och Kunskapscentrum kvinnohälsa i samverkan med Region Skånes sjukskrivnings-projekt.	Medarbetare inom mödra- och barnhälsovården	Jämställd föräldraskap, reflektion och normkritik,
Fakta om mänskliga rättigheter	Kulturdepartementet och Utrikesdepartementet (RK)	allmänheten	Mänskliga rättigheter
Mänskliga rättigheter, demokrati och rättstatens principer	Kulturdepartementet och Utrikesdepartementet (RK)	allmänheten	Mänskliga rättigheter
Webbinarium om SAHA stress och hälsoråd	Linköpings Universitet i samband med Uppdrag Psykisk hälsa inom SKL	Alla som möter nyanlända och asylsökande	Psykisk ohälsa
Metodstöd för jämställdhetsintegrering. Hem för vård och boende	Länsstyrelsen Dalarna	Personal på HVB-hem	Jämställdhet, genus
Värdegrunden	Länsstyrelsen Gotland	Pedagoger i skolan	Jämställdhet
MILSA Utbildningsplattform	Länsstyrelsen i Skåne	Samhälls-, hälso- samt samhälls- och hälsokommunikatörer som arbetar med samhällsorientering för nyanlända	Hälsa som mänsklig rättighet
Mognad och livsutrymme. Ett stödmaterial för hur skolan kan hantera våld och förtryck och med skolans värdegrund som verktyg	Länsstyrelsen Östergötland	Medarbetare på grundskolan. Slutgiltig målgrupp tonåringar mellan 11-13	Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. (kropp, tankar, känslor och sexualitet under mognads- och pubertetsprocessen).
Killmiddag	Make Equal	Män och killar är främsta målgruppen	Det finns olika samtalsguider som berör teman om: kärlek, vänskap, ego, flyktvägar, skörhet och sex
Ett gemensamt ansvar för ensamkommande barn och ungdomar	Migrationsverket, Socialstyrelsen, Länsstyrelserna, Inspektionen för vård och omsorg, SKL och Skolverket	Den här skriften vänder sig till dig som är viktig vuxen eller arbetar professionellt med ensamkommande barn och ungdomar i Sverige.	Ensamkommande
Youmo i praktiken. En vägledning om att samtala med unga nyanlända om frågor som rör hälsa, sexualitet och jämställdhet	MUCF	Unga vuxna som möter nyanlända	Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, jämställdhet, normer och relationer,

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

webbutbildningen om mänskliga rättigheter och fördjupningen om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	Myndigheten för delaktighet	Offenliganställda	Mänskliga rättigheter
Fokus nyanlända föreläsningsserie HBTQ, hälsa och bemötande - denna gång med temat nyanlända	Norrbottnens läns landsting	Personal inom landsting?	HBTQ-personers häls/mänskliga rättigheter
Att arbeta med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter på hem för vård och boende. Metodbok med utgångspunkt i projektet SRHR på HVB 2013 - 2016	Närhälsan Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH)	Personer och personal på hem för vård och boende	Sexuell och reproduktiv hälsa
Axxess-metoden	Projektet ägdes av Röda Korset Umeåkretsen och är finansierat av Allmänna arvsfonden samt Sociala investeringsfonden, Umeå kommun. Projektet är ett samarbete mellan Röda Korset Umeåkretsen, Crossing Boarders, Röda Korset Ungdomsförbund, Fridhemsgymnasiet, Umeå IK/FF, Stiftelsen Fair Pay, Föreningen Kulturstorm och Umeå fritid	Den här metodhandboken är till för dig som, via ditt arbete eller ditt ideella engagemang, vill lära dig mer om hur ni kan jobba för att nå fler nyanlända tjejer till er verksamhet till exempel på fritidsgården eller i er förening.	Fritidsaktiviteter
BRYT! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet	RFSL (och Forum för levande historia)	Till alla som vill ha stöd i att föra samtal om normer	Normer
Sexualundervisning på lättare svenska	RFSU	Lärare inom sfi och språkintröduktion, men kan med fördel användas även i andra klasser och sammanhang.	Sexuell och reproduktiv hälsa
Prata sex och relationer	RFSU	Personal HVB-hem	Sexuell och reproduktiv hälsa
Webbstöd - sexualundervisning för unga nyanlända	RFSU	Personer som möter nyanlända ungdomar i deras arbete, tex som lärare eller personal på ett boende för ensamkommande unga.	Sexuell och reproduktiv hälsa

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Utlandsfödda barn	Rikshandboken i barnhälsovård är barnhälsovårdens egen webbplats där du finner aktuell och kvalitetssäkrad kunskap om små barns hälsa och utveckling. Den ska ses som en rådgivare där du snabbt hittar praktiska anvisningar hur man handlägger frågor inom barnhälsovården. Rikshandboken i barnhälsovård ger all personal samma kunskapsbaserade information – en viktig grundförutsättning för barnhälsovård på lika villkor. Användare är sjuksköterskor, läkare, psykologer, studerande och andra som arbetar inom barnhälsovården.	Användare är sjuksköterskor, läkare, psykologer, studerande och andra som arbetar inom barnhälsovården.	Hälso- och sjukvård, SRHR
Till dig som möter barn som flytt till Sverige	Rädda barnen	Alla som möter barn som flytt till Sverige	Barn som flytt
Checklista för ett bra mottagande av ensamkommande flyktingbarn	Rädda barnen	Kommunerna som tar emot ensamkommande flyktingbarn (Ensamkommande barn
Utbildning i trauma - filmer för dig som möter flyktingar och nyanlända	Röda korset (tillsammans med SKL)	Materialet riktar sig till anställda inom landsting, kommuner och andra myndigheter som möter flyktingar och nyanlända, men det kan vara relevant även för andra personalgrupper samt för Röda Korsets frivilliga och anställda.	Trauma, psykisk ohälsa bland flyktingar och nyanlända
Hälsosamtalsguiden - barn	Röda Korset, Rädda Barnen och Svenska kyrkan samt har utvärderats i Kronobergs län.	Elevhälsa, flyktinghälsa, läkare, sjuksköterna	Hälso- och sjukvård

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Hälsosamtalsguiden - vuxna	Röda Korset, Rädda Barnen och Svenska kyrkan samt har utvärderats i Kronobergs län.	Elevhälsa, flyktinghälsa, läkare, sjuksköterna	Hälso- och sjukvård
Metodstöd för samverkansgruppen Det demokratiska samtalet	Samordnaren mot extremism	Lokala samverkansgrupper som arbetar med att förebygga att unga dras in i våldsbejakande extremism.	Demokratiska värderingar
Kartläggning av metoder och arbetssätt som kan användas i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på SIS särskilda ungdomshem	SIS	Kommun	Våldsbejakande extremism
Ny i Sverige	Skatteverket	Framförallt nyanlända men materialet kan enligt Skatteverket också användas av lärare och kommunikatörer	Folkbokföring
Arbetstid	SKL	Skriften vänder sig till dig som arbetar med personal- och HR-frågor, antingen som chef eller som stöd till chefer	Arbetstid
Halva föräldraledigheten, hela tiden	SKL	Rapporten riktar sig till arbetsgivare inom välfärden och ska fungera som ett stöd till jämställdhetsarbetet. Rapporten är också till för dig som tycker att ökad jämställdhet i samhället är en viktig angelägenhet.	Jämställdhet, föräldraledighet
Mänskliga rättigheter i styrning och ledning - en inspirationsskrift	SKL	N/A	MR
Grundläggande webbutbildning inom MR	SKL	Utbildningen vänder sig till dig som verkar i svensk offentlig verksamhet	MR
Prövning av barnens bästa	SKL	Föreliggande skrift är tänkt dels som ett stöd till förtroendevalda som ska efterfråga ett underlag som utgår från barnets rättigheter, dels som en väg-ledning till alla som står i beredskap att göra prövningar av barnets bästa.	Barns rättigheter

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Maskulinitet och jämställdhet	SKL	Politiker, chef eller strateg och medarbetare inom kommuner och landsting	Jämställdhet
Mänskliga rättigheter på lokal och regional nivå	SKL	beslutsfattare i kommuner, landsting och regioner	Mänskliga rättigheter
Maskulinitet och jämställt föräldraskap	SKL	Du som är politiker, chef eller strateg med ansvar för verksamhetsutveckling hör till den primära målgruppen	Jämställdhet
Olika är normen. Att skapa inkluderande lärmiljöer	SKL	Kommuner och skolor	Inkluderande lärmiljöer
Skolgång för nyanlända elever - exempel och inspiration från kommuner	SKL	Kommuner som vill inspireras i hur andra kommuner har arbetat med nyanländas skolgång	Skola, mottagande av nyanlända
Medborgardialog som del i styrprocessen	SKL	Tjänstemän i kommun landsting/regioner	Medborgardialoger
Webbutbildning god man för ensamkommande barn	SKL, Migrationsverket, ESF, Länsstyrelserna, Socialstyrelsen	Gode män till ensamkommande	Ensamkommande barn, god man
Förskolans och skolans värdegrund	Skolverket	Det här stödmaterial riktas sig därför till förskollärare, lärare, förskolechefer, rektorer och övrig personal som t.ex. barnskötare och elevhälsans personal – i förlängningen till alla som arbetar i förskola och skola. Begreppsmässigt används därför inte bara befattningarna ovan utan också lite bredare benämningar som till exempel pedagoger och personal. Med pedagoger menas då förskollärare och lärare	Värdegrund/barnkonventionen/
Värdegrund- utveckla ett inkluderande förhållningssätt	Skolverket	Pedagoger och andra vux	Diskriminering, individuella rättigheter och skyldigheter, barns rättigheter
Bygga relationer med vårdnadshavare	Skolverket	Rektorer, lärare och övrig personal i skolan	Individuella rättigheter och skyldigheter, barns rättigheter
Språkintröduktion, 17 år och nyanländ. Vad finns det för möjligheter?	Skolverket	Huvudmän och skolor som tar emot elever på språkintröduktion	Skola/skollagen/rätten till utbildning
Allmänna råd. Utbildning för nyanlända	Skolverket	Lärare, rektorer m.m.	Skola/skollagen/rätten till utbildning

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Allmänna råd (men på youtube)	Skolverket	Den vill vara ett stöd i arbete för dig som i din yrkesroll har ett ansvar att arbeta med likabehandlingsfrågor, oberoende av diskrimineringsgrund	Jämlikhet och jämställdhet
Yrkesintroduktion för personal på HVB för barn och unga - Guide till webbaserat stöd	Socialstyrelsen	Personal/anställda på HVB-hem för barn och unga	Oklart
Information till ensamkommande barn om första tiden i Sverige	Socialstyrelsen	Ensamkommande barn under 18 (men tex. personal på HVB-hem eller socialtjänsten skulle kunna visa den) Filmen är i första hand tänkt att visas för ensamkommande barn, men kan även användas i andra sammanhang t ex i samband med introduktion och utbildning av familjehem. Därför finns därför ett avsnitt i handledningen om fler användningsområden	Ensamkommande barn och unga
Om könsstympning av flickor och kvinnor	Socialstyrelsen	Samhällskommunikatör eller hälsokommunikatör som informerar/undervisar nyanlända om kvinnlig könsstympning	Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter
Handledning för filmen Om - vad handlar nu? Handledning för personal inom socialtjänsten om hur filmen kan användas i arbetet med ensamkommande barn	Socialstyrelsen	Personal inom socialtjänsten som möter ensamkommande	Ensamkommande
Ensam och utsatt. Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund	Socialstyrelsen	Hälsa- och sjukvård och socialtjänst som möter kvinnor med utländsk bakgrund	Våld mot kvinnor

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Allmänna råd om hälsoundersökning av asylsökande mfl	Socialstyrelsen	Vårdpersonal	Hälso- och sjukvård "Vid hälsoundersökningen ska information ges dels om den undersöktes möjlighet att få del av hälsooch sjukvård och tandvård, dels om hur man gör för att komma i kontakt med vården. Vad gäller barn ska informationen innefatta en beskrivning av tillgången till förebyggande hälso och sjukvård och tandvård."
Psykisk ohälsa hos asylsökande och nyanlända migranter. Ett kunskapsunderlag för primärvården	Socialstyrelsen	Personal inom primärvården	Psykisk ohälsa
Ensamkommande barn och unga. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter	Socialstyrelsen	Handboken riktar sig i första hand till socialsekreterare och beslutsfattare inom socialtjänsten, som har ansvar för handläggning av ärenden som rör ensamkommande asylsökande barn	Ensamkommande barn, ensamkommandes rättigheter,
Våldsbejakande extremism. Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna	Socialstyrelsen	Socialtjänsten (enhetschefer och handläggare)	Våldsbejakande extremism
Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete	Socialstyrelsen	Legitimerad personal som i sitt arbete möter flickor och kvinnor som är könsstympade, eller flickor som kanske riskerar att bli utsatta för könsstympning	Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter
Könsstympning av flickor och kvinnor	Socialstyrelsen	Sjuksköterska, barnmorska eller läkare och som dagligen möter flickor och kvinnor som har blivit eller riskerar att bli könsstympade. Socialstyrelsen har också tagit fram ett diskussionsunderlag som kan användas som ett komplement till webbutbildningen inom ramen för den kommunala samhällsorienteringen till nyanlända.	Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Barn med uppgivenhetssyndrom. En vägledning för personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvård	Socialstyrelsen	Denna vägledning riktar sig i första hand till personal inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten vilka möter barn som har utvecklat uppgivenhetssyndrom eller som är i riskzonen att utveckla uppgivenhet. Som en del av förebyggande insatser kan denna vägledning även vara till stöd för personal som arbetar med barn som har behov av barnpsykiatriska insatser på grund av traumatisering, depression eller dylikt. Mottagare för vägledningen är ansvariga inom kommuner och landsting och verksamma inom hälso- och sjukvård och socialtjänst som möter eller kan komma att möta barn med uppgivenhetssyndrom.	Psykisk ohälsa/trauma/asylsökande
Demokratin behöver oss. Ett material för arbete med demokrati och mänskliga rättigheter i trossamfundet	SST (Nämnden för statligt stöd till trossamfund)	Alla som är intresserade och har användning för materialet	Demokrati och mänskliga rättigheter
Den statliga värdegrunden	Statskontoret	Statsanställda	Demokrati/demokratiskt styrelseskick
Checklista för hälsosamtal med nyanlända barn	Stockholms läns landsting	Vårdpersonal	Hälsosamtal nyanlända
Manual riktad till BHV-sjuksköterskor för enskilt samtal med pappa eller partner	Stockholms läns landsting	BHV-sjuksköterskor	Jämställt föräldraskap
Begripligt hela vägen. Metod och materialbok för arbete med nyanlända barn och unga	Strömsunds kommun	Medarbetare i kommunen	Nyanlända barn och unga
Att möta ensamkommande. Introduktion och mottagande av unga asylsökande	Strömsunds kommun	N/A	Ensamkommande
Att arbeta med återvändande ensamkommande- en modellbeskrivning	Strömsunds kommun	Medarbetare som möter ensamkommande barn som fått avslag eller förväntas få avslag	Ensamkommande barn och unga/Bemötande/avslag asylansökan
Välkomst-, inskrivnings- och kartläggningssamtal med nyanlända ungdomar (Gymnasiet)	Strömsunds kommun	Till bla. personal inom kommunen som möter nyanlända ungdomar.	Nyanlända barn och unga

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Välkomst-, inskrivnings- och kartläggningssamtal med nyanlända ungdomar (grundskolan)	Strömsunds kommun	N/A	Nyanlända barn och unga
Välkomst-, inskrivnings- och kartläggningssamtal med nyanlända ungdomar (förskolan)	Strömsunds kommun	N/A	Nyanlända barn och unga
Jag, vi och samhället	Strömsunds kommun	N/A	Övergripande
MEDVERKAN Fungerande förändringsarbete för lika rättigheter och möjligheter	Tema Likabehandling, DO och Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL).	Till alla som vill arbeta för lika rättigheter och möjligheter i arbetslivet med ett normkritiskt perspektiv	Arbetslivet/normer
Diskussionsstöd efter att ha sett filmen Ankommande/Arrivals	Transkulturellt centrum, Stockholms läns landsting	Dig som möter asylsökande och flyktingar i arbetet	Psykisk ohälsa
Ankommande/Arrivals	Transkulturellt centrum, Stockholms läns landsting	Dig som möter asylsökande och flyktingar i arbetet	Psykisk ohälsa
Migration, psykisk ohälsa och trauma - Ett studiehäfte för dig som möter asylsökande och flyktingar i ditt arbete	Transkulturellt centrum, Stockholms läns landsting	Dig som arbetar i vård och omsorg och i ditt arbete möter asylsökande och flyktingar	Hälso- och sjukvård
HEDERSRELATERAT VÅLD OCH FÖRTRYCK Ett studiehäfte för dig som arbetar inom hälso- och sjukvården	Transkulturellt centrum, Stockholms läns landsting	Vårdpersonal	Hälso- och sjukvård
Psykisk ohälsa, migration och trauma	Transkulturellt centrum, Stockholms läns landsting	För dig som möter asylsökande, flyktingar och nyanlända inom sjukvård, kommun eller Arbetsförmedling.	Psykisk ohälsa
Möta barn på flykt - enkel handbok för alla	Unicef	För dig som möter barn på flykt (ex. god man, särskilt förordnad vårdnadshavare, volontär, personal vid ett boende, anställd inom förskolan eller hälso- och sjukvården m.m.)	Barn på flykt
Utbildning: Hitta rätt, stöd till ensamkommande ungdomar	Uppdrag psykisk hälsa (SKL)	Hitta rätt är ett material för ensamkommande ungdomar som handlar om praktiskt vardagsliv, samhällsorientering och personlig utveckling men också ett verktyg för boendepersonal och socialsekreterare som jobbar med ungdomarna för att säkra kvaliteten på arbetet.	Ensamkommande

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

Ett seminarium om asylsökande och nyanlända	Uppdrag psykisk ohälsa (SKL)	N/A	Psykisk ohälsa
Webbinarium om etablering och psykisk ohälsa	Uppdrag Psykisk ohälsa (SKL) i samarbete med Hjärnkoll	(Framgår ingen specifik målgrupp) men kan tänkas rikta sig till aktörer involverade i etableringsprocessen	Hälso- och sjukvård
Riktlinje för medborgardialoger	Uppsala kommun	Tjänstemän i kommunen som jobbar med medborgardialog	Medborgardialoger
Va med!	Uppsala kommun, Gävle kommun, Essunga kommun, Lidingö kommun	Vamed.se är en nationell plattform för samhällsinformation, sfi och etablering som vänder sig till dig som arbetar med nyanländas etablering men framförallt för SO-kommunikatörer	Att komma till Sverige, Att bo i Sverige, Att utvecklas och försörja sig i Sverige, Att påverka i Sverige, Att bilda familj och leva med barn i Sverige, Individens rättigheter och skyldigheter, Att vårda sin hälsa i Sverige samt Att åldras i Sverige.
Nästan allt om sex	Västerbottens läns landsting (Västerbottens läns landsting, Landstinget Västernorrland, Region Norrbotten och Region Jämtland Härjedalen har alla representanter i Kunskapsnätverket hiv/STI Norr som har tagit fram programserien. Produktionen har finansierats av statliga medel för hiv/STI-prevention	Nästan allt om sex i Sverige riktar sig i första hand till nyanlända unga och andra unga i Sverige	Sexuell och reproduktiv hälsa

N/A - anges när information och underlag inte framgår eller har kunnat identifieras

En förälder blir till - ett verktyg för jämlikt föräldraskap genom utbildning och reflektion	Västragötalandsregionen (kunskapscentrum för jämlik vård)	Verktyget En förälder blir till kan användas av er som möter barn och deras föräldrar i hälso- och sjukvård och annan verksamhet.	Verktyget består av fyra teman som ni ska arbeta med ett i taget. Verktygets teman är: Jämställt föräldraskap – om att inkludera alla föräldrar och stödja och uppmuntra delaktighet. Stjärnfamiljen – om att möta olika familjekonstellationer och de egna föreställningarna om vad en familj är. Kulturell medvetenhet – om att möta familjer från länder och sammanhang som jag själv kanske inte vet så mycket om. Psykisk hälsa – om att se till hela familjens hälsa, och för barnets bästa vara uppmärksam på hur föräldrarna
Normspelet	Västragötalandsregionen (kunskapscentrum för jämlik vård)	Diskussionsmaterial för alla som möter patienter och deras närstående.	Normer och värderingar i vården
Fråga vidare! Ett verktyg för antirasistiskt utvecklingsarbete inom hivprevention och sexuell hälsa		Det vänder sig första hand till idéburna och offentliga organisationer som arbetar med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) inklusive hivprevention, men kan även användas inom andra områden	Sexuell och reproduktiv hälsa (HIV)
Ensamkommande barn och ungdomar - psykisk ohälsa och traumasymptom		Till dem som möter ensamkommande barn	Psykisk ohälsa och trauma bland ensamkommande barn och ungdomar